

Rodni stereotipi u bugarskoj i hrvatskoj animalističkoj frazeologiji

---

Majer, Ema

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:507403>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-04**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

Jezično-prevoditeljski smjer

**RODNI STEREOTIPI U BUGARSKOJ I HRVATSKOJ
ANIMALISTIČKOJ FRAZEOLOGIJI**

Magistarski rad

Studentica: Ema Majer

Mentorica: Ana Vasung, dr. sc.

Zagreb, srpanj 2022.

Studentica: Ema Majer

Mentorica: Ana Vasung, dr. sc.

U Zagrebu, 15. srpnja 2022.

Izjava o neplagiranju

Ja, Ema Majer, kandidatkinja za magistru južne slavistike, izjavljujem da je ovaj magistarski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da niti jedan dio magistarskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno prepisan iz kojega necitiranog rada. Isto tako izjavljujem da nikoji dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

POTPIS

Sažetak

Ovaj diplomski rad bavi se rodnim stereotipima u bugarskoj i hrvatskoj animalističkoj frazeologiji, tj. bavi se frazemima koji se u upotrebi potpuno ili barem djelomično odnose na referente muškog ili ženskog spola, a za sastavnicu imaju naziv za životinju (Hrnjak, 2017). U prvom, teorijskom dijelu rada definiraju se pojmovi *frazeologija* i *frazem* i opisuje se razvoj discipline, obilježja frazema i različiti aspekti u proučavanju frazema. U poglavlju o animalističkoj frazeologiji iznose se temeljne postavke kulturne zoologije i objašnjavaju se pojmovi zoomorfizma i antropomorfizma (Barčot, 2017). Osim toga, objašnjava se uloga spola i roda u jeziku općenito te u frazeologiji. U istraživačkom dijelu diplomskog rada provodi se kontrastivna analiza frazeološkog korpusa, prikupljenog iz frazeoloških i općih rječnika, relevantnih radova i mrežnih korpusa. Cilj istraživanja ovoga diplomskoga rada je utvrditi u kojoj se mjeri podudaraju bugarski i hrvatski frazemi, koje su životinje sastavnica frazema i koja je njihova motivacija. Rezultat je kreiranje slike muškarca i žene kroz prizmu bugarske i hrvatske animalističke frazeologije.

Ključne riječi: animalistička frazeologija, stereotip, rod, spol, zoomorfizam, antropomorfizam

Summary

Gender stereotypes in Bulgarian and Croatian animalistic phraseology.

This master's thesis deals with gender stereotypes in Bulgarian and Croatian animalistic phraseology, i.e., it deals with idioms that in use fully or at least partially refer to male or female referents and for their component have an animal name (Hrnjak, 2017). In the first, theoretical part of the thesis, the terms phraseology and idiom are defined and the development of the discipline, characteristics of idioms and various aspects in the study of idioms are described. In the chapter of animalistic phraseology the basic postulations of cultural zoology and the concepts of zoomorphism and anthropomorphism are presented (Barčot, 2017). In addition to this, the role of sex and gender in language in general and in phraseology are explained. In the research part of the thesis is conducted contrastive analysis of the phraseological corpus, collected from phraseological and general dictionaries, relevant papers and online corpora. The aim of the research of this master's thesis is to determine the extent to which Bulgarian and Croatian phrases coincide, which animals are components of

phrases and what is their motivation. The result is the creation of an image of a man and a woman through the prism of Bulgarian and Croatian phraseology.

Key words: animalistic phraseology, stereotype, gender, sex, zoomorphism, anthropomorphism

Sadržaj

1. UVOD	1
2. TEORIJSKE POSTAVKE I POVIJESNI RAZVOJ FRAZELOGIJE	2
2.1. Razvoj hrvatske i bugarske frazeologije	3
2.2. Definicija i obilježja frazema	5
2.3. Aspekti proučavanja frazema	10
2.3.1. Semantička analiza	10
2.3.2. Sintaktička analiza i kategorijalno značenje frazema	12
2.3.3. Strukturna analiza	13
2.3.4. Kognitivnolingvistički aspekt u proučavanju frazema	16
2.3.5. Psiholingvistički aspekt u proučavanju frazema	17
2.3.6. Komunikativno-pragmatički aspekt u proučavanju frazema	18
2.3.7. Lingvokulturološki aspekt u proučavanju frazema	18
2.4. Animalistička frazeologija	19
2.4.1. Zoomorfizam i antropomorfizam	20
3. SPOL I ROD U JEZIKU	23
3.1. Rodni stereotipi	24
4. KONTRASTIVNA ANALIZA FRAZEOLŠKOG KORPUSA	28
4.1. Animalistički frazemi koji se odnose na žene	29
4.2. Animalistički frazemi koji se odnose na muškarce	36
4.3. Ekvivalentnost rodno obilježenih frazema	47
4.3.1. Potpuna ekvivalencija	47
4.3.2. Djelomična ekvivalencija	51
4.3.2.1. Djelomično strukturna i potpuno semantička ekvivalencija	51
4.3.2.2. Semantička ekvivalencija	54
4.3.3. Nulta ekvivalencija	55
5. ZAKLJUČAK	58
6. LITERATURA	61

1. UVOD

Ovaj se diplomski rad bavi stereotipima animalističkih frazema u hrvatskom i bugarskom jeziku te je cilj ovog diplomskog rada analizirati hrvatske i bugarske animalističke frazeme u rodnome okviru. Rad je podijeljen na teorijski i na istraživački dio pa se u teorijskom dijelu najprije definira frazeologija i objašnjava razvoj ove discipline kako u hrvatskom jeziku, tako i u bugarskom. Navest će se i imena najvažnijih znanstvenika koji su doprinijeli razvoju frazeologije, a zatim se nabrajaju njihovi najvažniji objavljeni radovi. S obzirom na to da se ovaj diplomski rad bavi frazemima, definira se frazem te se navode i detaljnije objašnjavaju njegova glavna obilježja. Potom slijede poglavlja u kojima se tumače različiti aspekti proučavanja frazema. Za ovaj su rad posebno važni kulturna zoologija, animalistička frazeologija, zoomorfizam i antropomorfizam pa su i ti pojmovi dobili svoja poglavlja i tumačenja.

U nastavku teorijskog dijela objašnjavaju se i uspostavljaju razlike između termina roda i spola u jeziku, ali i u frazeologiji. Kako je pojam *stereotip* u samom naslovu rada, jedno je poglavlje posvećeno rodnim stereotipima u jeziku, a spominju se i osobine te karakteristike koje se uglavnom ili najčešće vežu uz žene i muškarce.

Što se tiče istraživačkog dijela rada najprije se navode hrvatski animalistički frazemi koji se odnose obično ili isključivo na žene, a potom se navode hrvatski animalistički frazemi koji se odnose obično ili isključivo na muškarce. Frazemi koji se navode u ovom poglavlju prikupljeni su iz *Rječnika hrvatskih animalističkih frazema* (Vidović Bolt, et al., 2017) te iz knjige *Frazeologija u rodnome okviru* (v. Hrnjak, 2017). U poglavljima koja slijede pronalaze se bugarske potpune, djelomične i nulte ekvivalencije spomenutih hrvatskih frazema. Budući da ne postoji rječnik rodno obilježenih frazema bugarskoga jezika, oni su prikupljeni iz bugarskog frazeološkog rječnika *Фразеологичен речник на българския език* (Ničeva, Spasova-Mihajlova i Čolakova, 1974), iz mrežnih korpusa bgTenTen i Bulgarian NC, iz *Google* pretraživača, iz bugarskog online priručnika (*Фрази, съкращения и прякори*), a za dio pronađenih frazema zaslužan je izvorni govornik bugarskoga jezika.

Analizirajući i uspoređujući hrvatske i bugarske animalističke frazeme u rodnome okviru, pokušava se usporediti slika muškaraca i žena u hrvatskoj i bugarskoj frazeologiji te se nastoji uspostaviti sličnosti i razlike među animalističkim stereotipima koji se odnose na muškarce i žene u ova dva jezika.

2. TEORIJSKE POSTAVKE I POVIJESNI RAZVOJ FRAZELOGIJE

Frazeologija je lingvistički i kulturološki naziv koji ima dva značenja. Prvo značenje predstavlja lingvističku disciplinu koja proučava frazeme, tj. sveze riječi koje imaju preneseno značenje, dok drugo značenje predstavlja cjelokupnost frazema nekog jezika. Frazemi se mogu razvrstavati prema različitim komponentama (npr. zoonimna i somatska frazeologija), prema podrijetlu i proširenosti uporabe (npr. internacionalna, nacionalna i posuđena frazeologija), prema vremenskoj raslojenosti (npr. arhaična frazeologija), prema područnoj raslojenosti (npr. dijalektalna i regionalna frazeologija), te frazeologija kojom se služe književnici (npr. frazeologija Miroslava Krležje) (v. Fink-Arsovski, 2002)

Utemeljiteljem frazeologije smatra se švicarski filolog Charles Bally kojeg je na početku dvadesetog stoljeća frazeologija zanimala u kontekstu stilistike. On je smatrao da u jeziku postoje dvije vrste sveza riječi od kojih su jedne nestalne i mogu se mijenjati, a druge su stalne i ne mogu se mijenjati. Stalnost i nepromjenjivost posljednje navedenih sveza riječi dovodi do toga da komponente sveza imaju smisao samo u određenoj kombinaciji u kojoj se nalaze. Iako je Ballyja prvog zanimala frazeologija s lingvističkog stajališta, frazeologija kao znanstvena disciplina doživjela je svoje osamostaljenje i razvoj u Rusiji. Naime, za prvu upotrebu pojma *frazeologija* zaslužan je E. D. Polivanov, koji je taj termin prvi put spomenuo još 1928. godine, ali pravi je utemeljitelj frazeologije V. V. Vinogradov koji je sredinom prošlog stoljeća frazeme podijelio na frazeološke sraslice, frazeološka jedinstva i frazeološke sveze (v. Hrnjak, 2017). Ova se podjela zadržala u bugarskoj frazeologiji, a Nedkova (2009: 8-9) detaljnije objašnjava ova tri prethodno spomenuta termina pa tako za frazeološke sraslice ili idiome tvrdi da se njihovo značenje ne može odrediti iz svake pojedine komponente od kojih su sastavljene te se iz toga može zaključiti da one imaju čvrstu strukturu i da su u potpunosti desemantizirane (npr. *от угла до конец*). Za razliku od frazeoloških sraslica, frazeološka jedinstva karakterizira njihovo preneseno značenje koje motivira značenje njihovih sastavnica (npr. *стоя със скръстени ръце*), a frazeološke sklopove karakterizira minimalan stupanj idiomatičnosti, iz čega proizlazi da se značenje frazeoloških sklopova može izvući iz značenja njihovih sastavnica (npr. *светли надежди*).

Fink-Arsovski (2002: 6) kao prekretnicu navodi 1947. godinu jer se nakon te godine frazeologija počela izdvajati iz leksikologije nakon što je Vinogradov objavio djelo *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku*.

Što se tiče povijesti razvoja frazeologije kao jezikoslovne discipline, V. N. Telija razlikuje klasično i postklasično razdoblje, a I. V. Zykova spominje da osim klasičnog razdoblja postoje neklasično i postneklasično razdoblje. Obje se jezikoslovke slažu da je klasično razdoblje frazeologije započelo 30-ih godina 20. stoljeća te da je završilo četrdesetak godina kasnije. Također dijele mišljenje da je „glavni zadatak u to vrijeme bio razgraničiti frazeologiju od drugih jezikoslovnih disciplina“ (Barčot, 2017: 20). Još jedan zadatak bio je „opisati korpus frazeologije kao niz frazeoloških jezičnih podsustava pa su se tako izdvojili idiomi kao svojevrsna jezgra frazeologije“ (id. 17). Osim toga, klasično razdoblje obilježila je problematika strukture frazema, definiranja njihovih obilježja te problematika razgraničavanja frazema od slobodnih sveza riječi. Telija (id. 19) postklasično razdoblje naziva „bolešću rasta“ i u tom se razdoblju pojam frazeologija koristio uglavnom za idiome. Pri kraju ovog razdoblja došlo se do zaključka da izolacija frazeologije od drugih lingvističkih disciplina dovodi do smanjenja mogućnosti za napredniji teorijski razvoj.

Bez obzira na to što se Zykova u potpunosti slaže s klasičnim razdobljem koje opisuje Telija, važno je je napomenuti da prema njenoj teoriji postoje neklasično i postneklasično razdoblje. Neklasično razdoblje odvija se od kraja 60-ih godina 20. stoljeća do 90-ih godina istog stoljeća, a karakterizira ga spoj strukturalističke i antropološke paradigme. Drugim riječima, naglasak nije više na opisu frazeologije kao discipline, već se pokušava objasniti na koji se način formiraju frazemi te kako oni funkcioniraju. Što se tiče postneklasičnog razdoblja, ono započinje 1990-ih godina, a Zykova (id. 20-21) tvrdi da je tih godina započela „strukturalistička renesansa“, odnosno „neostrukturalizam“, a frazeologija nije u korelaciji samo s jezikoslovnim disciplinama, nego se povezuje s društveno-humanističkim, prirodnim i tehničkim znanostima.

2.1. Razvoj hrvatske i bugarske frazeologije

Ruski jezikoslovci imali su snažan utjecaj na sve slavenske zemlje, pa tako i na hrvatsku frazeologiju. Hrvatska frazeologija počela se razvijati početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća zahvaljujući Antici Menac i njezinom članku *O strukturi frazeologizma* (1970/1971). Menac je svoja frazeološka istraživanja temeljila na ruskoj frazeologiji, a osim što su je zanimali analiza i struktura frazema, odnos sastavnica frazema te međufrazemski odnosi, kao što je npr. frazeološka sinonimija, ova se jezikoslovka također bavila proučavanjem posuđivanja frazema, frazeologijom u leksikografiji te frazeologijom

hrvatskih pisaca u književnim djelima. Poznata je također po tome što je 1979. i 1980. godine s brojnim suradnicima kreirala *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* (v. Barčot, 2017).

Za hrvatsku je frazeologiju također važno spomenuti Josipa Matešića, autora prvoga *Frazeološkog rječnika hrvatskoga ili srpskog jezika* koji je izdan 1982. godine, a zahvaljujući njemu, šest godina kasnije izašao je i *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Osim Menac i Matešića, *Zagrebačka frazeološka škola* također je utjecala na razvoj hrvatske frazeologije pa je važno istaknuti jezikoslovce koji su se pobrinuli da ova znanstvena disciplina evoluirala. Najčešće spomenuti pripadnici te škole su A. Menac, Ž. Fink-Arsovski, D. Vrgoč, R. Venturin te I. Mironova Blažina. Ovi su autori zaslužni za kreiranje dvojezičnih i trojezičnih frazeoloških rječnika koji pripadaju seriji naslovljenoj *Mali frazeološki rječnici*, a taj je proces pokrenula A. Menac. Jedna od važnih godina za hrvatsku frazeologiju je 2002. jer je tada objavljena prva znanstvena knjiga pod nazivom *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, u kojoj je Fink-Arsovski opisala ne samo strukturu frazema, nego je opisala frazem i s paradigmatškog, sintaktičkog, semantičkog i konceptualnog gledišta. (v. Barčot, 2017).

Godine 2003. objavljuje se prvi hrvatski jednojezični frazeološki rječnik pod nazivom *Hrvatski frazeološki rječnik* (Menac, A; Fink-Arsovski, Ž.; Venturin, R.), a zatim se objavljuje *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* (Fink-Arsovski, Ž. et al., 2006). Ovaj je rječnik prvi rječnik u kojem je uključen i bugarski jezik, a osim bugarskog i hrvatskog jezika, jezici koji su također prisutni u ovome rječniku su: slovenski, makedonski, ruski, ukrajinski, poljski, češki i slovački. Nakon ovih rječnika objavljuju se *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik* (Vrgoč, D.; Fink-Arsovski, Ž., 2008), *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik* (Menac, A; Fink-Arsovski, Ž.; Mironova Blažina, I.; Venturin, R., 2011), *Hrvatski frazeološki rječnik* (Menac, A., Fink-Arsovski, Ž.; Venturin, R., 2014) i *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema* (Fink-Arsovski, Ž. et al., 2016).

Zagrebačka frazeološka škola ima obilježja iz razdoblja klasičnog razdoblja frazeologije zbog toga što se uglavnom bavi strukturom frazema, definiranjem njihovih obilježja te sustavnom analizom frazema. Interes je također usmjeren na proučavanje somatske frazeologije, za što je zaslužna Barbara Kovačević koja je u knjizi *Hrvatski frazemi od glave do pete* (2012) analizirala frazeme sa somatskom sastavnicom. Osim somatske frazeologije, interes se javlja i za proučavanjem zoonimske frazeologije, a jedna od poznatih znanstvenih knjiga u kojoj se analiziraju zoonimski frazemi jest *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I* (2011) autorice Ivane Vidović Bolt. Novija je pojava proučavanje frazema u kognitivnolingvističkom

i u lingvokulturološkom smjeru, a osim toga, posljednjih godina javlja se i veći interes za proučavanjem rodno obilježene frazeologije (Barčot, 2017: 23).

Što se tiče bugarske frazeologije, Kaldieva-Zaharieva (2013a: 21) navodi da njezin razvoj počinje krajem 40-ih godina 20. stoljeća nakon što je Vinogradov posjetio Institut za bugarski jezik te Sveučilište u Sofiji i inspirirao profesora Stojkova da razvije neka temeljna pitanja bugarske frazeologije. Prema Stojkovim riječima (1951, prema Kaldieva-Zaharieva, 2013a: 21), frazeologija pripada posebnom dijelu leksika koji se bavi stabilnim kombinacijama u jeziku. Stojkov razlikuje stabilne i slobodne kombinacije pa stabilne kombinacije definira kao kombinacije u kojima svaka pojedina komponenta nema svoje značenje, nego značenje proizlazi iz kombinacije tih komponenti. Formiranje bugarske frazeologije kao samostalne lingvističke discipline seže u 50-e godine 20. stoljeća jer je Lj. Andrejčin razmotrio frazeološka pitanja u udžbeniku bugarskog jezika, no potrebno je naglasiti da se frazeologija u početku proučavala kao poseban dio leksikologije. Andrejčin je također prvi bugarski frazeolog koji je upotrijebio termin *frazeološka jedinica* (*фразеологична единица*). Jedan od najvažnijih pothvata u bugarskoj frazeologiji bila je izrada bugarskog frazeološkog rječnika u dva dijela pod naslovom *Фразеологичен речник на българския език* (1974), a u kreiranju tog rječnika i teorijskih postavki frazeologije sudjelovale su K. Ničeva, C. Spasova-Mihajlova i Kr. Čolakova. Cilj stvaranja rječnika nije bio samo prikupiti bugarske frazeme, već je jedna od namjera također bila detaljno proučiti karakteristike frazeološkog bogatstva bugarskog jezika. Važna godina za bugarsku frazeologiju bila je i 1982. jer je te godine izašla knjiga *Българска фразеология* u kojoj se K. Ničeva bavila frazeološkom problematikom, a 1987. objavljuje se novo izdanje s dopunama i dodatnim pojašnjenjima. Još jedno važno ime za bugarsku frazeologiju je V. Kjuvlieva koja je zaslužna za djela *Фразеологизмите в българския език* (1986) i *Устойчивите сравнения в българския език* (1986), pri čemu je posljednje navedena knjiga posvećena samo poredbenim frazemima. Kasnije se frazeološke jedinice počinju proučavati u jezično-kulturološkom smislu, proučava se problematika poučavanja i prijevoda stranog jezika, a razvija se i dvojezična frazeografija (Kaldieva-Zaharieva, 2013a: 25).

2.2. Definicija i obilježja frazema

Fink-Arsovski (2002) frazem definira kao osnovnu jedinicu frazeologije koja se sastoji od najmanje dvije komponente. S obzirom na to da frazem čine dvije sastavnice, te dvije sastavnice mogu biti punoznačne ili jedna može biti punoznačna, odnosno autosemantička,

dok je druga nepunoznačna, odnosno sinsematička. Frazem se u bugarskoj frazeologiji naziva *фразеологизъм* (frazeeologizam) ili *фразеологична единица* (skraćeno *ФЕ*, frazeološka jedinica), a posljednji je izraz, kao što je ranije spomenuto, prvi put upotrijebio Andrejčin (Kaldieva-Zaharieva, 2013a: 26). Nedkova (2009: 8) frazeološku jedinicu definira kao u govoru ustaljenu i relativno stabilnu rječničku jedinicu koja ima složenu ili zasebno oblikovanu strukturu, pri čemu složena struktura podrazumijeva spoj riječi ili rečenicu. Osim toga, frazeološku jedinicu karakterizira cjelokupno značenje koje je proizašlo iz semantičke transformacije komponenti, a „u jeziku ispunjava nominativno-karakterizirajuću i ekspresivnu funkciju“.¹ Budući da je ovaj rad na hrvatskom jeziku, u njemu će se nadalje koristiti samo termin *frazem* bez obzira na to radi li se o hrvatskom ili bugarskom frazemu.

Vrlo je važno naglasiti da su strukturalna obilježja frazema polileksičnost, cjelovitost i čvrsta struktura. Menac (2007: 11) također tvrdi da je strukturalna frazema uglavnom čvrsta jer frazemi, za razliku od slobodnih sveza riječi, ne nastaju svaki put iznova, nego se koriste u već unaprijed određenom obliku. Kao i Menac, Kaldieva-Zaharieva (2013a: 31) smatra da je stabilnost (*устойчивост*) važna karakteristika frazema te je za nju termin stabilnosti kompleksan fenomen jer se on izražava kroz tri važne vrijednosti, a one su: povezivanje, upotreba i trajno postojanje, pri čemu se trajno postojanje odnosi na to da je frazem u svojem cijelom obliku prisutan u jeziku kroz duži vremenski period. Čvrsta strukturalna frazema uzrokuje to da se komponente od kojih su frazemi sastavljeni uglavnom ne smatraju riječima sa samostalnim značenjem u okvirima frazema. Značenje frazema ne čine značenja svake njegove sastavnice, već ga čini zbroj njegovih sastavnica. Menac (2007: 11) tako daje primjer frazema *nemati dlake na jeziku* koji znači 'govoriti otvoreno', a to se značenje ne može shvatiti ako uzimamo u obzir značenje njegove svake sastavnice. Strukturalna frazema ponekad je toliko čvrsta da se određena njegova komponenta ne može zamijeniti nijednom drugom, čak ni njezinim sinonimom. To dokazuje čvrstoća frazema *ostaviti na cjedilu* zato što nije moguće zamijeniti sastavnicu *cjedilo* i umjesto nje reći *ostaviti na cjediljci*. Osim što u nekim frazemima nije moguće promijeniti sastavnice, Menac (id. 12) tvrdi da je većina frazema toliko stabilna da je i njihov poredak čvrst pa se zato kaže *slika i prilika*, a ne *prilika i slika* i *riječju i dijelom*, a ne *dijelom i riječju*.

Iako je jedno od strukturalnih obilježja frazema čvrsta strukturalna, to ne znači da su sastavnice nezamjenjive u svim frazemima pa se tako određena sastavnica može zamijeniti njezinim

---

¹ Vlastiti prijevod

sinonimom, nekom drugom sastavnicom koja joj je semantički bliska ili sastavnicom koja joj nije semantički bliska. Primjerice, za zamjenu sinonimom, Menac (2007: 11) navodi frazeme kao što su *bojati se (plašiti se) svoje sjene* ili *vrag (đavo) bi ga znao*. Što se tiče semantički bliske komponente, spominju se frazemi poput *dobiti po njušci (zubima)* i *život mu visi o dlaci (niti)*. Frazemi u kojima se jedna sastavnica zamjenjuje drugom sastavnicom koja joj nije bliska po značenju su frazemi poput *govoriti u vjetar (ututanj)*, *gdje je bog (vrag) rekao laku noć* ili *praviti se Tošo (Englez)*. Do ovakvih promjena uglavnom dolazi zbog usporedbe različitih podrijetla (Tošo – Englez), zbog prestanka korištenja nekih riječi, kao što je riječ *tutanj* ili zbog namjernog korištenja antonima (bog – vrag).

Filipović Petrović (2018) tvrdi da je je jedno od obilježja frazema prema kognitivnoj frazeološkoj školi promjenjivost jer su mnogi frazemi djelomično (ne)promjenjivi, a osim toga, ova autorica navodi da postoje dvije vrste promjena frazema: varijante i modifikacije. Varijante se definiraju kao zamjena jedne ili više sastavnica na jednome ili više mjesta u određenom frazemu, ali je važno imati na umu koje se sastavnice mogu mijenjati te također koliko se one mogu mijenjati. Potrebno je naglasiti da frazemske varijante ne nastaju spontano u govoru, već su one ustaljeni, poznati i sistematični oblici koji se pojavljuju u rječnicima. Kao primjer varijantnog frazema Parizoska i Filipović Petrović (2020: 949) navode sljedeći frazem: *staviti/stavljati (dodati/dodavati, trljati) sol na ranu komu, sol na ranu*.

Varijante frazema treba razlikovati od modifikacija koje se uvijek vežu uz neki određeni kontekst. Modifikacije su primjetne u tekstu jer se pomoću njih pokušava privući čitateljeva pažnja, no govornik ili pisac koji modificira frazem mora paziti na granice modifikacija kako ne bi ugrozio povezanost cjeline. Prema Pavić Pintarić (2009: 61), dva su glavna tipa modifikacije: formalni i semantički. Formalni tip podrazumijeva modifikaciju strukture frazema, dok semantički tip podrazumijeva modifikaciju značenja frazema. Jedan od primjera modifikacije frazema nudi Filipović Petrović (2018: 89), a on je sljedeći: *drma se (ljulja se) stolica (fotelja) komu* te se primjer upotrebe može uočiti u rečenicama koje slijede.

- 1) *Dakle, Barić može biti miran, sad mu sigurno šest mjeseci neće ljuljati stolicu niti drmati pozicijom.*
- 2) *... pomislite da su političari postali sjajna tijela, modeli koji (...) drže govore koji će (...) prolongirati mogućnost da se u fotelji koliko-toliko duže sjedi. Tako ta obična stvar, ta*

tapecirana fotelja koja se ljulja svakom od njih, postaje simbol sveopće nadmoći. Ja sjedim, masa stoji.

Iz ovih se primjera primjećuje da do modifikacije frazema ponekad dolazi kako bi se u tekstu dodale varijantne komponentne ili komponente s doslovnim značenjem, a ponekad se modifikacije frazema upotrebljavaju kako bi ton teksta bio ironičan.

Budući da se frazem ne stvara tijekom govornog čina, već se koristi u govornom činu s obzirom na to da je on ranije usvojen ili naučen, kao važne karakteristike Fink-Arsovski (2002) navodi ustaljenost i reproduktivnost. Što se tiče semantičkih obilježja frazema, ona su slikovitost, ekspresivnost i konotativnost. Matešić (1978: 212) spominje četiri važne karakteristike frazema, a to su: reproduktivnost, formalna veza, idiomatičnost i uklapanje u kontekst. Za njega reproduktivnost predstavlja frazem koji se koristi u govornom činu, a formalna veza označava da se frazem sastoji od barem dvije riječi. Idiomatičnost znači da je najmanje jedna od komponenti frazema poprimila novo značenje, dok uklapanje u kontekst predstavlja mogućnost uklapanja frazema u kontekst kao što se i ostali leksemi mogu uklopiti.

Što se tiče ranije spomenute slikovitosti, Fink-Arsovski (2002: 6) objašnjava da se slikovitost „odražava u dubinskoj strukturi frazema, u tzv. semantičkom talogu“, a taj je pojam, kako tvrdi Barčot (2017: 26), u hrvatsku frazeologiju uvela već ranije spomenuta *Zagrebačka frazeološka škola* koja je slijedila rusku frazeološku tradiciju. Semantički talog označava određenu predodžbu u svijesti pojedinca koja je važna za razumijevanje značenja frazema. Prema riječima Fink-Arsovski (2002: 6), to se obilježje veže uz „desemantizaciju (semantičku preobliku, semantičku pretvorbu) svih ili samo dijela frazeoloških komponenata (sastavnica) u frazemu“. Desemantizacija frazema može biti potpuna, djelomična i nulta. Potpuna desemantizacija označava semantičko preoblikovanje svih sastavnica frazema. Time se stvara novo frazeološko značenje jer se tijekom otkrivanja i definiranja značenja frazema ne koristimo nijednom njegovom komponentom, primjerice, frazem *dok si rekao keks* označava nešto što je 'vrlo brzo'. Što se tiče djelomične desemantizacije, ona označava, kao što je jasno iz njezinog naziva, da je samo dio sastavnica semantički preoblikovan, a komponente koje nisu desemantizirane koriste se za otkrivanje značenja frazema, primjerice, frazem *raditi na crno* označava 'raditi mimo zakonskih propisa, ilegalno raditi'. U prethodnim dvjema desemantizacijama dolazi do semantičke promjene u sastavnicama, no u nultoj desemantizaciji takvog semantičkog preoblikovanja sastavnica nema, ali u tim se slučajevima ne govori o frazemima u užem smislu. (Fink-Arsovski, 2002: 7).

U bugarskoj frazeologiji, Ničeva, Spasova-Mihajlova i Čolakova (1974: 31) također spominju ekspresivnost i slikovitost kao obilježja frazema i tvrde da se „značenje frazema ne može poistovjećivati s prenesenim značenjem ili figurativnom upotrebom leksičke jedinice“², već se značenje frazema može dobiti slikovitošću. Ove autorice tvrde da se slika svake leksičke jedinice razlikuje od cjelokupne slike koja nastaje kombinacijom svake pojedinačne slike leksičke jedinice, a upravo svaka pojedinačna slika „predstavlja etimološku osnovu značenja frazema“³. Kaldieva-Zaharieva (2013a: 32) isto tako spominje slikovitost kao obilježje frazema, ali kao njihove karakteristike navodi još i vlastito frazeološko značenje te sekundarnu nominaciju. Što se frazeološkog značenja tiče, ono je karakterizirano kao novo značenje jer ne predstavlja zbroj značenja svake komponente koja čini frazem. Osim toga, ova autorica tvrdi da iako komponente ne sudjeluju direktno u tvorbi značenja frazema, one se ne desemantiziraju djelomično ili potpuno, već smatra da iste komponente svojom semantikom sudjeluju u „izgradnji metaforičke slike, s kojom se povezuju novo frazeološko značenje, implicirane asocijacije, mašta, zapažanje, iskustvo, znanje, namjere izražavanje i vrednovanje“⁴. Kao još jedna od karakteristika frazema spominje se i sekundarna nominacija. Kako navodi Turk (2000, prema Blagus Bartolec, 2012) frazemi su izrazi sekundarne nominacije jer oni opisuju subjektivne, prosudbene i emotivne stavove, stoga se iz postavke ovog autora može zaključiti da nije nimalo neobično što govornik često poseže za frazemima kako bi pomogao sugovorniku ukazati na svoje emocije i uvjerenja.

Što se tiče kategorizacije Ožegov (2000, prema Barčot, 2017) frazeologiju je podijelio na užu i širu pri čemu se frazeologija u užem smislu bavi proučavanjem ustaljenih sveza riječi koje imaju frazeološko značenje, odnosno frazemima kao zasebnom skupinom, a frazeologija u širem smislu podrazumijeva frazeološke izraze, poslovice, krilatice te složene termine. Važno je naglasiti da je kod sastavnica užih frazema desemantizacija provedena bilo u većem ili manjem stupnju, dok desemantizacija sastavnica kod širih frazema nije provedena u potpunosti (Menac 1980, prema Filipović Petrović, 2018). Kovačević (2012, prema Filipović Petrović, 2018) napominje da je upravo ta podjela frazeologije na užu i širu bila izuzetno važna za oblikovanje frazeologije kao samostalne lingvističke discipline. U bugarskoj se frazeologiji također spominju frazeologija u užem i širem smislu te se navode njihovi zagovornici. Frazeologiju u širem smislu podupire Ljubomir Andrejčin, dok frazeologiju u užem smislu podupiru autorice prvog bugarskog frazeološkog rječnika, K. Ničeva, C.

---

² Vlastiti prijevod

³ Vlastiti prijevod

⁴ Vlastiti prijevod

Spasova-Mihajlova i Kr. Čolakova koje su na jasan način ocrtale granicu frazeologije te su razgraničile različite tipove stabilnih konstrukcija (Kaldieva-Zaharieva, 2013a: 24). Spomenuvši ovu terminologiju treba upozoriti na to da se u istraživačkom dijelu rada ne će uzimati u obzir frazemi u širem smislu, već će se analizirati isključivo frazemi u užem smislu, što i jest ustaljena praksa u hrvatskoj frazeologiji.

2.3. Aspekti proučavanja frazema

Fink-Arsovski (2002) spominje da postoje različiti aspekti analize frazema, no naglašava da su osnovna tri tipa frazeološke analize semantička, sintaktička i strukturna analiza. Osim ove osnovne tri analize frazema Barčot (2017) nabraja i kognitivnolingvistički, psiholingvistički, komunikativno-pragmatički te lingvokulturološki aspekt u proučavanju frazema pa će se sljedeća poglavlja baviti upravo aspektima proučavanja frazema. I u bugarskoj se frazeologiji frazemi proučavaju na semantičkoj, strukturnoj i leksičkoj razini (v. Kaldieva-Zaharieva, 2013a), a u zadnje vrijeme objavljeni su i radovi koji se frazemima bave iz lingvokulturološke perspektive. Primjerice, Emilija Nedkova autorica je knjige *Фразеологизмите като знаци в езика на културата* (2011), a godinu dana kasnije, Marijana Vitanova objavila je knjigu *Човек и свят: лингвокултурологични проучвания*.

2.3.1. Semantička analiza

Fink-Arsovski (2002) objašnjava da se semantička analiza bavi frazeološkim značenjem, načinom na koji se formira, te motiviranošću i porijeklom frazema. Za semantičku je analizu također važan pojam semantičkog taloga koji prema ovoj autorici predstavlja dubinsku strukturu frazema. U semantičkom se talogu odražava slikovitost frazema koji su nastali „na bazi slobodnih sveza riječi“ (id. 6) te je on zaslužan za motiviranje frazeološkog značenja. Iz ove se tvrdnje zaključuje da leksičko značenje jedne komponente u kombinaciji s drugim komponentama stvara sliku koja utječe na kreiranje frazeološkog značenja (Fink Arsovski, 1994, prema Turk i Opašić, 2008). Mihaela Matešić (2006: 44) tvrdi da semantička analiza „obuhvaća unutrašnji i vanjski aspekt značenja frazema“ i prema njezinim riječima, unutrašnji aspekt proučava semantičku pretvorbu komponenata frazema, dok vanjski aspekt proučava semantičke odnose koje frazemi međusobno uspostavljaju. Već je spomenuto da se semantička analiza bavi motiviranošću frazema pa je važno naglasiti da frazeolozi dijele mišljenje da je odnos motiviranosti i idiomatičnosti frazema obrnuto proporcionalan (Barčot, 2017). Što je frazem motiviraniji, tj. što se lakše može razumjeti njegovo značenje iz značenja

njegovih sastavnica, to je slabija njegova idiomatičnost. Osim motiviranosti, semantička analiza bavi se također ranije navedenim tipovima desemantizacije.

Što se tiče semantičkih odnosa u frazemima, u frazeološkim radovima najčešće se spominju frazemska sinonimija, homonimija i antonimija. Za frazemske sinonime karakteristično je to da imaju različite ili slične leksičke sastavnice, ali izražavaju isto ili slično značenje (Barčot, 2017: 38). Primjere frazemskih sinonima nude Vasung (2014: 74, 122) i Kaldieva-Zaharieva (2013a: 214) te su oni sljedeći: *na svetoga nikada = na sveto nigdarjevo, iza sedam (devet) mora (brda, gora) = preko brda i dolina; през куп за грощ = през пръсти; от угла до конец = от лъжица до паница*. Za razliku od sinonimnih frazema, homonimni frazemi imaju jednake leksičke komponente i jednaku strukturu, ali imaju različito značenje. Neke od primjera frazemske homonimije spominju Matešić (2006: 45) i Kaldieva-Zaharieva (2013a: 202), a oni su sljedeći: *ni simo ni tamo* (dva značenja: 1. 'nikako (loše)' i 2. 'napola obavljeno'); *poslat k vrugu* (dva značenja: 1. 'otjerati (otпустiti) koga neobavljena posla' i 2. 'zaželjeti komu zlo'); *протягам ръка някому* – 1. 'давам или предлагам помощта си', 2. 'помирявам се, одобрявам се с някого'. U rječnicima se ovi frazemi obrađuju kao višeznačni.

Antonimni frazemi su frazemi čija su značenja različita, a Turk i Bogović (1998, u Barčot, 2017: 39) te Kaldieva-Zaharieva (2013a: 208-210, 2013b: 463) navode nekoliko različitih tipova frazema i oni su sljedeći:

- a) kontrarni/stupnjeviti/gradualni frazemi su frazemi koji „označavaju dvije krajnosti neke stupnjevite pojave i koji pretpostavljaju neku središnju, neutralnu vrijednost“
hrvatski primjer: *brz kao zec* 'jako brz' – *spor kao puž* 'jako spor'
bugarski primjer: *на две крачки* 'недалеч, съвсем близо' – *зад девет планини* 'много надалеч'
- b) komplementarni ili binarni frazemi su frazemi koji označavaju dva pojma, ali značenje jednog pojma u potpunosti isključuje značenje drugog pojma
hrvatski primjer: *jači spol* označava muškarca, dok *slabi spol* označava ženu
bugarski primjer: *сум като просяк* 'много гладен'
- c) inverzni frazemi su frazemi koji „označavaju odnos iskazan jednim izrazom između jednog predmeta jednim slijedom, a drugim izrazom obrnutim slijedom“
hrvatski primjer: *dati košaricu (košaru) komu* 'odbiti koga/na plesu' – *dobiti košaricu (košaru) od koga* 'biti odbijen/na plesu'

bugarski primjer: *дребна риба* 'незначителен, без особено влияние в дадена област човек' – *едра риба* 'важен, с голямо влияние в дадена област човек'

Osim frazemske sinonimije, homonimije i antonimije, Matešić (2006) također spominje frazemsku monosemiju i polisemiju. Za frazemsku monosemiju karakteristično je da jedan izraz ima jedan sadržaj, dok u frazemaškoj polisemiji postoje dvojaki odnosi, a ti su inkluzija i intersekcija. Inkluzivan odnos označava da je značenje jednog frazema u potpunosti sadržano u drugome, što je vrlo rijetka pojava. Primjerice, *zabadati nos* frazem je koji znači 'miješati se u tuđe poslove' te 'biti znatiželjan' pa se primjećuje da je drugo značenje uključeno u prvo jer je onaj koji se miješa u tuđe poslove znatiželjan. Intersekciju Matešić (2006: 45) definira kao „podudarnost značenja u barem jednoj semantičkoj komponenti“ te navodi primjer frazema *не да кому враг мира*, čija se dva značenja 'htjeti učiniti što nepotrebno ili zlo' i 'započinjati svađu' mogu povezati sa zlim postupkom.

Kaldieva-Zaharieva (2013a: 199-206) osim sinonimije, antonimije i homonimije također spominje polisemiju, ali i paronimiju. Što se tiče polisemije, navodi da je ona slabije izražena u frazeologiji, ali navodi i primjere: *изваждам (извадя) от (из) главата си* 1. *Някого или нещо*. 'преставам да мисля за някого или за нещо, отказвам се от някого или нещо'; забравям. 2. *Нещо. диал.* 'измислям'. Kada je riječ o paronimiji, autorica paronimne frazeme definira kao frazeme koji su semantički različiti, no njihov je oblik gotovo jednak ili u potpunosti jednak što može dovesti do krive upotrebe. Primjer takvog frazema je sljedeći: *не зная сметка на парите си* 'не умея да пестя, разточителен съм, пиляя пари.'; *не зная сметката на парите си* 'много съм богат, голям богатая съм.'

2.3.2. Sintaktička analiza i kategorijalno značenje frazema

Sintaktička analiza, objašnjava Fink-Arsovski (2002), bavi se uključivanjem frazema u rečenično ustrojstvo te pokušava odrediti funkciju koju vrši u rečenici. Ono što upućuje na sintaktičku funkciju frazema jest njegovo kategorijalno značenje koje „određuje sintaktičku ulogu frazema“ (Kovačević, 2012, prema Jurakić, 2018: 14). Kada se određuje kategorijalno značenje, Hrnjak (2017) naglašava da je od izrazite važnosti obratiti pozornost na frazeološko značenje te ispitati način uključivanja frazema u diskurs. Kako bi se odredilo kategorijalno značenje frazema, važan je semantički, sintaktički aspekt ali i strukturni aspekt. „S obzirom

na kategorijalno značenje frazemi se obično dijele na: imeničke, glagolske, pridjevske i priložne s većim brojem primjera te uzvične, neodređeno-količinske i modalne s manjim brojem primjera“ (Hrnjak, 2017: 22). Prema Fink-Arsovski (2002: 9), kada se frazemi uvrste u diskurs, primjećuje se da su u većini slučajeva glagolski frazemi u funkciji predikata, imenički u funkciji subjekta, objekta ili pak dijela imenskog predikata. Priložni su frazemi obično u funkciji priložne oznake, a pridjevski često vrše funkciju atributa ili kao i imenski frazemi, u funkciji su dijela imenskog predikata. U sljedećim odlomcima navest će se funkcije koje vrše pojedini frazemi te će se iste funkcije oprimjeriti frazemima koje je prikupila Hrnjak (2017: 22-25) za analizu frazeološkog korpusa.

Počevši od imeničkih frazema, važno je nabrojati njihove sljedeće funkcije:

- a) subjekt: *Džepna Venera pokazala je da još uvijek izgleda senzacionalno...*
- b) objekt: *A ja pitam gradske oce kako stati na kraj jatima golubova...*
- c) apozicija: *...kazao je kapetan Gržan, stari morski vuk.*
- d) imenski dio predikata: *Za Karamarka se smije reći da je HDZ-ovsko smeće, za Mesića da je stari jarac.*

Glagolski frazemi imaju funkciju predikata, npr. *Povrijeđen je i očajan kao prevareni muškarac kojem je žena javno na televiziji nabila rogove.*

Što se tiče pridjevskih frazema, funkcije koje vrše su:

- a) atribut: *Orijaš, jak kao bik, kuštrave glave...*
- b) imenski dio predikata: *...Domagoj je blažen među ženama.*
- c) predikatni proširak: *Meni nije strašno i da ispadnem, jer bih dobro zaradio u trećoj ligi i vratio se jak kao bik!*

Priložni frazemi u rečenici imaju funkcije priložnih oznaka, npr. *Cijele dane surfam, jedem, pijem, kad mi se spava odem spavati, živim kao bik na gmajni!*

2.3.3. Strukturna analiza

Fink-Arsovski (2002) objašnjava da se strukturna analiza bavi isključivo komponentama frazema, njegovim opsegom, poretkom i određivanjem glavne komponente. Spomenuvši termin *opseg frazema*, važno je navesti i četiri strukturna tipa frazema, a to su

fonetska riječ, skup riječi, frazemi sa strukturom rečenice i frazemi polusloženice (Hrnjak, 2017: 18-20). Treba naglasiti da neki autori, poput Josipa Matešića (Stranić, 2019: 14), frazeme fonetske riječi ne smatraju pravim frazemima pa ih ovaj autor nije uvrstio u svoj frazeološki rječnik. Prema Fink-Arsovski (2002: 8) fonetska riječ najmanjeg je opsega, a sastoji se od jedne autosemantičke (punoznačne) i jedne ili više sinsemantičkih (nepunoznačnih) riječi. Jako je važno da ovakva struktura čini jednu naglasnu cjelinu i otuda proizlazi termin fonetska riječ. Fonetske riječi mogu se sastojati od:

- a) imenice i prijedloga, npr. *s nogu, bez pardona, u principu*
- b) imenice i čestice, npr. *ni govora, ni mrve, ni kapi*
- c) imenice, čestice i prijedloga, npr. *ni u ludilu, ni za dlaku*
- d) broja i prijedloga, npr. *za pet*
- e) prijedloga i pridjeva, npr. *bez daljnjega*

Najčešće su fonetske riječi sastavljene od imenice i prijedloga te nakon njih po broju slijede fonetske riječi sastavljene od imenica i čestica, dok su posljednji primjeri u znatno manjem broju.

Za razliku od fonetske riječi, skup riječi sastoji se od najmanje dvije autosemantičke riječi s najmanje dvjema naglasnim cjelinama, a on može biti zavisni i nezavisni. S obzirom na to koja je sintaktički glavna riječ u skupu riječi, zavisni se skup riječi može dijeliti na nekoliko skupina, a najbrojnije su:

- a) imeničke ili supstantivne, npr. *živa enciklopedija, zadnja rupa na svirali*
- b) glagolske ili verbalne, npr. *nositi glavu u torbi, reći (govoriti) u vjetar*
- c) pridjevske ili adjektivne, npr. *lud sto gradi, dupkom pun*

Sastavnice nezavisnih skupova riječi u gramatički su nezavisnom odnosu, a neki od takvih skupova riječi su: *jasno i glasno, ni pet ni šest*.

Frazemi sa strukturom rečenice su mnogobrojni, a njihovu strukturu mogu činiti:

- a) oba glavna rečenična dijela, npr. *fali jedna daska u glavi komu*
- b) krnja rečenica, npr. *visi o koncu što*
- c) složena rečenica, npr. *trla baba lan da joj prođe dan*
- d) zavisna rečenica/surečenica, npr. *gdje je vrag rekao laku noć*

Zadnji strukturni oblik koji spominje Hrnjak (2017: 20) zovu se frazemi složenice ili bezvezničke veze, a one se sastoje od dvije autosemantičke riječi koje pripadaju istoj vrsti riječi, ali se odvajaju crticom. Ovaj strukturni tip nije čest, a neki od primjera su *alfa-mužjak* i *eskort-dama*.

Kao poseban strukturni tip ističu se poredbeni frazemi (Menac, Fink-Arsovski i Venturin, 2014). Dva strukturna tipa poredbenih frazema koja Fink-Arsovski (2002: 12) navodi su trodijelni i dvodijelni. Trodijelni strukturni dio sastoji se od A, B i C dijela, pri čemu A-dio predstavlja sastavnicu koja se uspoređuje, B-dio predstavlja poredbeni veznik, a C-dio predstavlja sastavnicu s kojom se uspoređuje, odnosno sastavnicu koja je u odnosu s A-dijelom. Što se tiče B-dijela, najčešći poredbeni veznik koji čini dio poredbenih frazema je veznik *kao*, no on se ponekad može zamijeniti veznikom *poput*. U tom slučaju, C-dio frazema se mijenja jer veznik *poput* zahtijeva genitiv, primjerice, *bijel kao bjelokost* i *bijel poput bjelokosti*. Još neki od primjera trodijelnog strukturnog tipa su sljedeći: *pjevati kao slavuj*, *hodati (ići) kao po jajima*, *šutjeti kao zaliven*, *plakati kao malo dijete* itd. Dvodijelni se strukturni dio, kao što mu i samo ime govori, sastoji od dva dijela, od B-dijela i C-dijela, a izostavljen je A-dio, sastavnica koja se uspoređuje. Neki od primjera strukturnog tipa su: *kao bog*, *kao u snu*, *kao preporođen*, *kao otvorena knjiga* itd. Za poredbene frazeme (*устойчивите сравнения*) u bugarskom jeziku Kaldieva-Zaharieva (2013a: 39-40) tvrdi da se oni uglavnom ne proučavaju u okviru frazeologije ili pripadaju drugim tipovima frazeologije pa ih tako npr. Kunin (1986, prema *ibid.*) naziva komparativima.

Što se tiče bugarskih frazema, Nedkova (2009: 9) spominje dva strukturna tipa pa tako postoje frazemi sa strukturom rečenice (*ФЕ със структура на изречение*) i sveza riječi (*словосъчетание*). Prvi strukturni tip čine jednostavne ili složene rečenice, npr. *и стените имат уши*; *Мечка страх, мен не страх*. Ničeva (1987, prema Kaldieva-Zaharieva, 2013b: 468) spominje i prijelazne frazeme (*пребродни фразеологични единици*) za koje tvrdi da zauzimaju položaj između pravih frazema i poslovice ili krilatica. Prema ovoj autorici, karakteristike prijelaznih frazema su sljedeće:

- a) njihova semantika izražava neizravno obilježje osobe (ili njezina postupka), predmeta ili neke situacije, događaja i u većini slučaja izražen ironičan, prijeziran stav
- b) imaju strukturu zatvorenih rečenica, kao što su npr. upitne rečenice

Primjer ovakvog izraza je *лисица на пазар не излиза*: '1. употребява се, когато хитър човек не се явява там, където му не е удобно или е опасно', '2. употребява се, когато потаен

човек се въздържа да заяви открито нещо, което знае, или да изкаже своето мнение'. U hrvatskoj su literaturi ovakvi primjeri ustaljenih sveza nazvani uzrečicama i spadaju u prijelazni tip frazema, između frazema u užem i širem smislu.

Drugi je strukturni tip sveza riječi, a Nedkova (2009: 9) navodi da su vrste riječi koje najčešće tvore sveze riječi sljedeće:

- a) glagol i imenica: *плашиа гаргите*
- b) pridjev i imenica: *черна овца*
- c) prijedlog i imenica u kombinaciji s drugim prijedlogom i drugom imenicom: *от ден на ден*
- d) prijedlog, pridjev i imenica: *до девето коляно*

Kada se frazemi proučavaju na leksičkoj razini, njihovi sastavni dijelovi mogu biti sljedeći (Kaldieva-Zaharieva, 2013a: 70-71):

- a) imenice: *ръка за ръка; дума по дума*
- b) glagoli: *рекла и казала; минава-заминава*
- c) pridjevi: *мало и голямо; млад и зелен*
- d) prilozi: *горе-долу; криво-ляво*
- e) brojevi: *ни пет ни шест; сто на сто*

Usporedivši strukturnu podjelu hrvatskih i bugarskih frazema, odmah se može primijetiti da obje podjele imaju zajedničke frazeme sa strukturom rečenice i frazeme koji se klasificiraju kao skup/sveza riječi, no ono što se u hrvatskoj klasifikaciji naziva fonetskom riječju, u bugarskoj se takav strukturni tip najčešće naziva minimalnim frazemima (*минимални фразеологични единици*) te se ubraja u sveze riječi (Kaldieva-Zaharieva, 2013a: 124). Nakon svih navedenih hrvatskih i bugarskih primjera frazema, može se uočiti da su imenice vrsta riječi koja prevladava u kombinacijama koje čine frazeme.

2.3.4. Kognitivnolingvistički aspekt u proučavanju frazema

Kognitivnolingvistička analiza, tvrdi Barčot (2017: 40), podrazumijeva da znanje čine pohranjene konceptualne strukture koje imaju svoje značenje, a da bi se razumjele, te se strukture moraju projicirati na iskustva svijesti. Uloga je koncepta da na djelotvoran način omogući procesiranje i prenošenje znanja, a metafora je osnovno sredstvo koje pomaže spoznati, strukturirati i objasniti svijet. Prema Lakoffu i Johnsonu (2015: 5), u

kognitivnolingvističkom pristupu važan je pojam konceptualne metafore, čija je bit „razumijevanje i doživljavanje jedne stvari pomoću druge“. Ovi autori također navode da u metafori postoje dvije konceptualne domene, a one su izvorna domena (engl. *source domain*) i ciljna domena (engl. *target domain*). Ove su domene povezane, a veze između njih nazivaju se preslikavanjem (engl. *mapping*). Stanojević (2009: 348) navodi da je izvorna domena uvijek konkretna, a ciljna je domena uvijek apstraktna pa je tako zadatak izvorne domene objasniti značajku ciljne domene. Jedan od primjera navodi Werkmann (2010: 36), koja analizira metaforu ŽIVOT JE KOCKA, a metaforičke izraze autorica je prikupila u *online* izvorima te su neki od izraza sljedeći:

1) *Saddam Hussein koji zna vješto blefirati pokušava dobiti psihološku igru, kako se vjeruje, s unaprijed gubitničkim političkim pokeraškim kartama.*

2) *Ne možemo se kockati sa sportskim sudbinama i karijerama.*

Ove se dvije rečenice smatraju metaforičkim jezičnim izrazima zato što se životni postupci uspoređuju s igrom na sreću, odnosno, kockom. Tako je pojam *kockanje*, odnosno *kocka* u prethodno navedenoj konceptualnoj metafori konkretniji pojam, što ga čini izvornom domenom, dok je pojam *život* apstraktniji pojam pa ga to čini ciljnom domenom. Kognitivnolingvističkim aspektom u hrvatskoj frazeologiji bavi se već spomenuti autor Mateusz-Milan Stanojević te Jelena Parizoska, čija je doktorska disertacija *Promjenjivost glagolskih frazema u engleskom i hrvatskom jeziku* objavljena 2019. godine.

2.3.5. Psiholingvistički aspekt u proučavanju frazema

Psiholingvistička analiza pokušava shvatiti na koji se način frazemi pohranjuju u pamćenju te kako se oni mogu dozvati iz pamćenja. Postoji više teorija koje pokušavaju dati odgovor na ova pitanja pa tako jedna teorija tvrdi da frazemi nisu semantički djeljive jedinice, a to potkrjepljuje tvrdnjom da „frazeme pamtimo kao gotove cjeline i da ih tako memoriramo“, a zatim ih u govoru izvlačimo iz mentalnog leksikona. Prema drugoj teoriji, frazemi su semantički djeljive jedinice i smatra se da je ljudski leksikon „mreža, splet različitih čvorova koji povezuju dijelove frazema“. Važno je napomenuti da usvajanje frazema nije samo područje interesa lingvistike, već se proučavanjem metoda usvajanja frazema materinskog i stranih jezika bavi i frazeodidaktika (Barčot, 2017: 42)

2.3.6. Komunikativno-pragmatički aspekt u proučavanju frazema

S obzirom na to da se frazemi često koriste u komunikacijskim situacijama, raznim vrstama tekstova te u mnogim medijima, pokazuje se interes za proučavanjem njihovih pragmatičkih funkcija. Fleischer (1982, prema Barčot, 2017: 43) tvrdi da frazemi upućuju na psihičko stanje govornika ili autora pisanog teksta, ali osim toga, frazemi utječu na psihička stanja slušatelja ili čitatelja tako da skreću njihovu pažnju na govoreni ili pisani tekst. Jozić et al. (2006: 158-159) promatraju frazeme u intervjuu i tvrde da upotreba frazema najviše ovisi o „komunikacijskim čimbenicima“, dakle o tome koristi li se frazem u govoru ili pismu, kakav je odnos između osoba koje su u interakciji te koja je tema pisanog ili govorenog teksta. Što se tiče već ranije spomenutih pragmatičkih funkcija frazema, oni mogu pokazivati društvene odnose među „komunikacijskim partnerima“ te se pomoću frazema može razaznati emocionalan stav pošiljatelja poruke.

2.3.7. Lingvokulturološki aspekt u proučavanju frazema

Lingvokulturološki aspekt, objašnjava Barčot (2017: 43) jedan je od novijih aspekata proučavanja frazema koji je uspostavljen u Rusiji, a bavi se proučavanjem kulturoloških značajki, tj. „analizira utjecaje različitih kultura na svjetske jezike“ Ova autorica navodi da lingvokulturologija proučava mentalitet pojedinog naroda te obilježja njegove kulture koja se manifestira kroz jezik. Također se smatra da se frazemi proučavaju kao posebni jezični znakovi jer prenose kulturna obilježja pa je za ovaj pristup karakteristično proučavanje načina na koji se jezikom prenose informacije vezane za kulturu te na koji način čovjek stvara kulturu koristeći jezik. Za ovaj je pristup važan i pojam kulturne konotacije koja „nadopunjava jezičnu semantiku frazema, a sama nastaje kao rezultat interpretacije frazema“ (id. 63). Kulturna interpretacija nudi denotativne, motivacijske, ocjenjivačke i emocionalne tipove informacija. Te tipove informacija potrebno je dešifrirati pomoću sljedećih operacija koje navodi M. L. Kovšova (2012: 39, prema Barčot, 2017): znati (odnosi se na denotativno značenje), smatrati (odnosi se na ocjenjivačku prosudbu), predočiti sebi (odnosi se na sliku koja je izražena doslovnim značenjem frazeoloških komponenti), osjetiti (odnosi se na emocionalno-ocjenjivačku reakciju na sliku) te uzeti u obzir (odnosi se na uvjete koji su mogući za upotrebu određenog frazema). Ista autorica daje do znanja da postoje dvije razine lingvokulturološkog komentara, a one su obična i dubinska. Običnom razinom kulturnih i jezičnih znanja raspolaže gotovo svaki govornik, dok je za dubinski opis frazema potrebno veće poznavanje jezika i njegove kulture te se dubinski opis temelji na znanstvenim

istraživanjima. Dakle, zadaća lingvokulturološkog komentara jest rekonstruirati sve ono što se neosviješteno prenosi u govoru.

2.4. Animalistička frazeologija

Na samom početku ovoga poglavlja od velike je važnosti upoznati se s terminom kulturne zoologije jer ona polazi od pretpostavke da je „jezik mnogostruko prožet životinjstvom“ (Barčot, 2017: 74). Sam početak kulturne zoologije veže se uz didaktičku zbirku *Physiologosom* (kasnije poznata kao *Bestijarij*) u kojoj se nalazio skup priča o životinjskim likovima koji su poprimili simbolička značenja. Jedno je od važnijih pitanja kulturne zoologije, objašnjava Barčot (ibid.), jest kakvu ulogu imaju životinje u ljudskoj kulturi, ali i na koji način ljudska kultura utječe na opstanak životinjskih vrsta. Ne može se poreći da životinje imaju važan utjecaj kako u kulturi, tako i u jeziku jer su poslužile kao inspiracija za osobna imena, nazive biljaka, nebeska tijela pa čak i za psovke. Što se tiče animalističke, odnosno zoonimske frazeologije, Barčot (2014: 482) objašnjava da ona „obuhvaća frazeme koji za barem jednu od svojih sastavnica imaju naziv životinje“. Ipak, postoje frazemi koji potječu iz animalističkog svijeta, ali nemaju nužno za sastavnicu naziv životinje. Vidović Bolt et al. (2014: 8) iz tog razloga uvode širi pojam i tvrde da animalistička frazeologija podrazumijeva frazeme čije sastavnice mogu biti zoonimna komponentna (zoonim, npr. bik, štuka), zoonimna pridjevna izvedenica (npr. kokošji, mačji), zoosomatska komponenta (npr. kandža, papak) te ostale komponente vezane uz životinjski svijet, a one mogu biti:

- nazivi dodataka, pribora ili mjesta povezanih sa životinjama (npr. lajna, uzda)
- nazivi staništa (npr. džungla, more)
- nazivi nastambi (npr. brlog, kavez)
- naziv za tijelo uginule životinje (npr. strvina)
- nazivi životinjskih proizvoda koji ne zahtijevaju preradu (npr. med, mlijeko)
- glagoli kod kojih je primarno leksičko značenje povezano sa životinjama (npr. glodati, gojiti)
- onomatopejske komponente (npr. cvrkutati, gugutati)

Što se tiče naziva zoonim, spomenuto je da se on odnosi na zoonimnu komponentu u frazemu, no treba istaknuti da prema onomastičarima, termin zoonim ne predstavlja naziv životinje, već zapravo predstavlja vlastito ime životinje. Budući da je velik broj frazema koji u svojem

sastavu imaju životinju za komponentu, u povećem se broju frazeoloških radova termin zoonim odnosi na naziv životinje (v. Brozović Rončević i Čilaš Šimpraga, 2008).

Za hrvatsku animalističku frazeologiju važna je Ivana Vidović Bolt, koja je 2011. godine objavila knjigu *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Ova je autorica također urednica zbornika radova s međunarodnoga znanstvenog skupa *Animalistički frazemi u slavenskim jezicima* održanog 2014. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a spomenuti zbornik nosi naslov *Životinje u frazeološkom ruhu*. Osim Vidović Bolt, na razvoj hrvatske animalističke frazeologije utjecala je i Branka Barčot, čija je knjiga *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija* objavljena 2017. godine. Iste godine objavljuje se i *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema* u čijem su kreiranju sudjelovale Vidović Bolt i suradnice.

Što se tiče bugarske animalističke frazeologije na nju je utjecala Emilija Nedkova, čiji je članak *Националноспецифични образи в български и сръбски фразеологизми с компоненти зооними за експресивно назоваване на човешки качества* objavljen 2005. Ova je autorica također jedina koja uspoređuje bugarske animalističke frazeme s hrvatskim i srpskim animalističkim frazemima, a njezin članak *Лингвистични, културологични и прагматични параметри на съпоставителното изследване на български и сръбски анималистични фразеологизми* objavljen je 2014. godine u ranije spomenutom zborniku *Životinje u frazeološkom ruhu*. Osim Nedkove, Rajna Blagoeva Holandi također je važno ime za bugarsku animalističku frazeologiju jer je 2010. godine objavila knjigu *Зоонимата фразеология в английския и българския език* u kojoj je analizirala sličnosti i razlike stereotipa temeljenih na bugarskim i engleskim frazemima, a jedan je od ciljeva također bio pronaći semantičku sličnost, suprotnost i polisemiju animalističkih frazema ovih dvaju jezika.

Budući da su u sklopu kulturne zoologije iznimno važni pojmovi zoomorfizma i antropomorfizma, a ključni su i za razumijevanje animalističkih frazema, oni će se detaljnije objasniti u sljedećim poglavljima.

2.4.1. Zoomorfizam i antropomorfizam

Zoomorfizam se definira kao pridavanje životinjskih osobina ljudima. Kada se duboko skrivene osobine u čovjeku (bestijalnost, okrutnost ili divlja spolnost) objašnjavaju životinjskim osobinama, odnosno, onim osobinama koje se ne klasificiraju kao humane, tada se smatra da je to najdublji oblik zoomorfizma (Barčot, 2017: 72). Nakon analize frazeološkog korpusa koju je provela Barčot (2014) primjećuje se da zoomorfni frazemi

čovjekove osobine prikazuju u pozitivnom svjetlu pa se tako spominju frazemi *jak kao medvjed* = vrlo jak, snažan; *lak kao jelen* = čio, hitar, brz.

Za razliku od zoomorfizma, antropomorfizam je davanje ljudskih osobina životinjama, ali i predmetima, pojavama i događajima. Osim što Barčot (2017: 72) objašnjava antropomorfizam, ona također objašnjava da je „antropomorfiziranje“, odnosno, pripisivanje ljudskih karaktera životinjama prirodan čovjekov postupak do kojeg dolazi da bi se pojedinac „lakše snašao u kompliciranom svijetu“. Također navodi da je pripitomljavanje i dresiranje životinja dokaz antropomorfizacije jer čovjek na taj način uključuje životinje u svoj svijet. Dokaz toga su basne, bajke i animirani filmovi u kojima se često uočavaju likovi životinja koji imaju ljudske osobine pa se tako često spominju lukave lije, hrabri lavovi te podmukle zmije. N. Visković (2009, prema Barčot, 2017: 73), koji se smatra začetnikom hrvatske kulturne zoologije smatra da postoji nekoliko uzroka za primjere antropomorfizma u ljudskoj povijesti, a oni su:

- 1) nemoć čovjeka da misli i objasni druga bića sasvim izvan analogija s vlastitim stanjima
- 2) zbiljska prirodna srodnost čovjeka i životinje po njihovu smještaju i uvjetovanosti u svijetu, po osnovnim nagonima, načinima hijerarhije i komuniciranja, osjetljivosti na bol, patnju i ekološku ugroženost
- 3) životna zavisnost lovaca, stočara i ratara o „korisnim“ i „štetnim“ životinjama koje se transponira u zamišljanje njihovih usluga i opasnosti kao „dobra“ i „zla“
- 4) moralna odgovornost današnjeg čovjeka prema životinjama kao bićima koja civilizacija zlostavlja i uništava

Što se tiče ljudskih osobina koje se pridaju životinjama, neki znanstvenici, poput biologa i etiologa, vjeruju da antropomorfizam može dovesti do predrasuda, dok oni znanstvenici koji se bave eksperimentalnom ili bihevioralnom psihologijom smatraju da su čovjek i životinje srodni s obzirom na to da su zahvaljujući eksperimentima provedenim na životinjama dolazili do zaključaka o ljudskim ponašanjima. Ove su dvije oprečne tvrdnje dovele do toga da pridavanje ljudskih osobina može biti opravdano i neopravdano. Prihvatljivim osobinama koje se pridaju životinjama smatraju se generičke osobine koje dijele i ljudi i životinje, a neprihvatljivim osobinama smatraju se „osobine poput moralne svijesti, uračunljivosti, krivnje i sl.“ (Barčot, 2017: 74.).

U prethodnom je poglavlju već spomenuta analiza frazeološkog korpusa koju je provela Barčot (2014: 487-489) pa se osim zoomornih frazema mogu pronaći i antropomorfni frazemi, primjerice, *pijan kao deva* = jako pijan; *smrdjeti (zaudarati) kao tvor* = jako smrdjeti (zaudarati), širiti oko sebe smrad. Uspoređujući zoomorfne frazeme s antropomornim frazemima, može se primijetiti da prvi čovjekove osobine prikazuju u pozitivnom svjetlu, dok drugi imaju uglavnom negativnu konotaciju.

3. SPOL I ROD U JEZIKU

S obzirom na to da je tema ovoga rada rodna obilježnost animalističkih frazema ovo će se poglavlje baviti problemom roda u jeziku, a potom i u frazeologiji. Hrnjak u knjizi *Frazeologija u rodnome okviru*, posvećenoj rodno obilježenoj frazeologiji (2017), tvrdi da je pojam roda izuzetno važan u sociologiji, psihologiji, antropologiji pa tako i u lingvistici. Krajem 60-ih i 70-ih godina u engleskom se jeziku počinje upotrebljavati pojam *gender* kako bi se razlikovao biološki i socijalni spol. Biološki spol definira se kao spol koji je uvjetovan prirodom i biološkim te anatomskim razlikama između muškaraca i žena, dok se socijalni spol ne veže uz biološko-anatomsku kategoriju, već uz društveno-kulturnu kategoriju. Iz toga proizlazi da se socijalni spol, odnosno rod, odnosi na socijalne i kulturne koncepte muškosti i ženskosti. Breglec (2015: 206) spominje da se rod odnosi „na činjenicu da osobe rođene kao muškarci ili žene u svojim kulturama i društvima odrastaju shodno obrascima društva koji su podložni promjena“.

Isto tvrde i Hadžieva i Asenova (2014: 24-25) koje navode da se pomoću termina rod (odnosno *gender*) mogu raspoznati društvene značajke vezane uz rodne razlike u odnosu na one biološke razlike koje se odnose na muškarce i žene. Spominju da većina teoretičara smatra da je priroda ta koja stvara biološki spol (*биологичния пол*), dok društvo stvara socijalni spol (*социалния пол, gender*). Navode da je rod u bugarskoj kulturi vrlo važan kako bi se uspostavila razlika među rodnim stereotipnim ulogama muškaraca i žena na temelju kojih društvo često određuje što je tipično muško, a što žensko ponašanje, a osim toga tvrde da rod nije povezan s tijelom. Kirilina (2004, prema Hrnjak, 2017: 40) se nadovezuje na ovu teoriju i objašnjava da „rodna hijerarhija i rodno uvjetovani modeli ponašanja nisu zadani prirodom, već se stvaraju u društvu kroz institucije socijalne kontrole i kulturne tradicije“. Ova autorica također tvrdi da rod nije lingvistička kategorija, ali analizom strukture jezika moguće ga je odrediti. Osim toga, smatra da je važno promatrati kategoriju roda u sklopu stereotipa.

Što se tiče rodne obilježnosti u frazeologiji, Hrnjak (2017: 50) navodi da se rodni element u frazemu može uočiti u njegovoj strukturi i/ili značenju. Kada je riječ o rodnom elementu u frazemu, on ponekad može biti prisutan samo u strukturi frazema, pri čemu komponenta ukazuje da je riječ o osobi muškog ili ženskog spola, no frazeološko značenje može upućivati na oba roda. Takav je frazem *nevjerni Toma*, u kojem sastavnica Toma predstavlja osobu muškog spola, no može se odnositi na muški i na ženski rod. Frazem *gladiti bradu (brk)*, čije

je značenje 'biti zadovoljan, izražavati zadovoljstvo; uživati, likovati' također se može odnositi i na žene i na muškarce bez obzira na to što su brada (brkovi) tipično prisutni na muškom licu. Naravno, postoje i frazemi čije se značenje odnosi isključivo na jedan rod pa se tako frazem *glava obitelji* uglavnom odnosi na muškarca u tradicionalnoj obitelji koji donosi glavne odluke. Rodni element može u isto vrijeme biti prisutan u strukturi te u značenju frazema pa se bez imalo sumnje može potvrditi da se frazem *momak od oka* odnosi isključivo na muškarca ili da se frazem *vitka kao djevojka* odnosi isključivo na ženu.

3.1. Rodni stereotipi

Pojam stereotip prvi se put pojavio 1922. godine, a prvi ga je upotrijebio W. Lippmann, koji je ovaj termin definirao kao „pojednostavljene slike o određenim skupinama ljudi koje postoje u našim glavama“ (Hrnjak, 2017: 60). Osim toga, Lippmann (1994) tvrdi da stereotipi nisu kompletna slika svijeta, već oni prikazuju sliku svijeta na koji smo navikli i kojem smo se prilagodili. Za njega stereotipi nisu samo karakteristike ljudi, već su oni i karakteristike predmeta i životinja kojima se dodjeljuju ljudske osobine. Holandi (2010: 69-70) stereotip definira kao „fragment konceptualne slike svijeta, stabilnu ideju, mentalnu shemu za predmet ili situaciju, koja ima i svoje jezično ostvarenje“.⁵ Osim toga, ova autorica smatra da su stereotipi jezične pojave koje na jedan način preobražavaju ili čuvaju glavne karakteristike neke kulture, dok na drugi način omogućuju upoznavanje karakteristika vlastite kulture. Nastanak stereotipa složen je i dug proces, a jedan od ishoda je očuvanje grupnog identiteta.

Za Kirilinu (2001, prema Hrnjak, 2017: 60), rodni stereotipi predstavljaju kulturno i društveno uvjetovana uvjerenja o „svojstvima i normama ponašanja predstavnika obaju spolova koja su čvrsto ukorijenjena u čovjekovoj svijesti“. Također je važno napomenuti da svaka kultura percipira koncepte muškosti i ženskosti na različit način, a s obzirom na to da na stereotipizaciju utječe kultura, iz toga proizlazi da svaka kultura može imati različite stereotipe. (ibid.).

U prethodnom je poglavlju razjašnjena razlika između termina *spol* i *rod* pa je važno spomenuti da O. V. Rjabov termine „muškarac“ i „žena“ veže uz spol, dok uz rod veže termine „muškost“ i „ženskost“. Na ovu se afirmaciju nadovezuju Kirilinine riječi kojima tvrdi da su ova dva termina zapravo usko povezana. Tu usku povezanost dokazuju kognitivni

---

⁵ Vlastiti prijevod

lingvisti koji navode da se kategorije znanja ne odvijaju prirodno, već su one rezultat ljudskog kreiranja svijeta i kreiranje vlastite pozicije u tom svijetu. S obzirom na to da se kategorizacija bazira na iskustvu pojedinca koji je fizičko biće, njegovo je iskustvo uvijek povezano s vlastitim tjelesnim aspektom pa to dovodi do pojave termina *tjelesne metafore* i *rodne metafore*. Lakoff i Johnson smatraju da pojedinac pomoću metafora spoznaje i strukturira svijet tako što povezuje izvornu i ciljnu domenu. Prema toj tezi, izvorna je domena čovjekovo fizičko tijelo, a na temelju tjelesne metafore dolazi do frazema kao što su *biti (nalaziti se) izvan ruke* ili *ne vidjeti dalje od nosa*. Budući da je ljudsko tijelo anatomski određeno spolom, tjelesna se metafora može temeljiti i na biološkim karakteristikama, ali i takva tjelesna metafora prikazuje radnju ili karakteristiku koja ne mora nužno biti povezana s biološkim spolom: *imati muda* ili *nemati muda*. Osim što tjelesna metafora prenosi fizičke karakteristike na predmete i pojave, ona također prenosi i duhovne karakteristike (v. Hrnjak, 2017).

Svatko tko je upoznat s filozofskim sustavima svjestan je da postoji mnogo suprotstavljenih kategorija, kao što su *logika – emocija*, *vlast – pokornost*, *racionalnost – iracionalnost*, *aktivnost – pasivnost*. Kirilina navodi da se članu s lijeve strane pripisuje muškost, a članu s desne strane pripisuje se ženskost bez obzira na to što nijedna od ovih kategorija ne pripada nijednom spolu. Iz toga se zaključuje da pojedinac i/ili kolektiv formira sliku svijeta u kojem su žene pasivne, iracionalne, pokorne i emocionalne, dok su muškarci aktivni, dominantniji i racionalniji. Kako pojedinci nisu svjesni metaforičnosti izraza koje koriste u govoru, „dolazi do poistovjećivanja svojstava koja se pripisuju muškosti i ženskosti sa svojstvima stvarnih muškaraca i žena“ (Hrnjak, 2017: 60). Upravo je to razlog zbog kojeg je važno proučavati koncepte muškosti i ženskosti te stereotipe u lingvistici.

Što se tiče karakteristika koje rodni stereotipi odražavaju, T. B. Rjabova (2003, u Hrnjak: 2017: 61) grupirala je stereotipe na sljedeći način:

- 1) *Karakteristike povezane s djelovanjem i aktivnošću* koje muškarcima pripisuju odlučnost, ustrajnost, težnju za ostvarivanjem ciljeva, smisao za biznis itd., a ženama se pripisuju pasivnost, briga o poštivanju normi, konformizam itd.
- 2) *Karakteristike koje se odnose na vlast i upravljanje* su karakteristike poput liderstva, ambicioznosti, snage i objektivnosti koje se pripisuju muškarcima, dok se ženama pripisuju pokornost, slabost, neobjektivnost i neodgovornost.

- 3) *Karakteristike povezane s kognitivnom sferom* koje muškarcima pripisuju logičnost, objektivnost, kritičnost i racionalnost, a ženama intuiciju, iracionalnost, nelogičnost, nekritičnost.
- 4) *Karakteristike emocionalne sfere* koje naglašavaju da su muškarci hladnokrvni, suzdržani i sposobni odvojiti racionalno od emocionalnog, dok su žene osjetljive, suosjećajne, emocionalne i podložne nagovaranju.
- 5) *Karakteristike povezane s međuljudskim odnosima* koje iznose da su muškarci otvoreni, pravedni, ali i grubi, egoistični i bezosjećajni, a žene su brižne, druželjubive, požrtvovne, taktične, ali i svadljive, lukave i prepedene.

Na temelju grupacije ovih rodnih stereotipa može se zaključiti da se žene najčešće prikazuje inferiornima u odnosu na muškarce, da su one te koje su emocionalne i brinu o djeci, a muškarci su prikazani kao dominantni, društveni i profesionalni. Kada se govori o ženama u jeziku, Lakoff (2004) navodi da se njihova bespomoćnost može iščitati iz načina na koji ih se uči govoriti, ali i iz načina na koji se govori o njima. Što se tiče načina na koji žene govore/uče govoriti, od malih ih se nogu uči da se ponašaju kao dame te da budu poslušne, povučene, da ne psuju ili da koriste „slabije“ psovke, dok se muškarcima opravdava korištenje „jačih“ psovki te im se tolerira upotreba jačih izražajnih sredstava u jeziku i glasan govor. Što se tiče načina na koji se govori o ženama, Lakoff (ibid.) jasno daje do znanja da je rodna nejednakost naveliko prisutna u jeziku te dolazi do zaključka da se na žene gleda kao na inferiornu vrstu u društvu uz koju se vežu seksualne konotacije. Isto tako, tvrdi da način na koji kolektiv vidi ženu utječe na njezin ugled te položaj u društvu pa ako žena želi biti uspješna i poštovana, mora paziti kako se ponaša, odijeva te kako govori. Muškarcima se s druge strane toleriraju ekscentričnost, taština i snažna osobnost pa kolektiv muškarca s takvim osobinama doživljava kao uspješnu individuu.

S obzirom na to da se ovaj diplomski rad bavi animalističkim frazemima, nije sporno da se karakteristike žene i muškaraca mogu opisati i animalističkim frazemima. Hrnjak (2014) ističe da se animalistička frazeologija može smatrati stereotipnom zato što čovjek životinjama pripisuje negativne karakteristike jer životinje za njega predstavljaju niža bića od kojih se želi udaljiti. Međutim, Vasung (2020: 216) objašnjava da se na istu životinju ne gleda na isti način u istom jeziku ili kulturi. Primjerice, u Indiji se krava smatra svetom životinjom pa bi bilo začuđujuće čuti ili upotrijebiti frazem u kojem sastavnica *krava* ima negativnu konotaciju. Vasung (id. 217) također ističe da se negativne konotacije ne vežu uz sve životinje te spominje Išpekovu hijerarhiju životinjskog svijeta u kojoj su ptice na vrhu, zatim ih slijede

kopitari (krave, konji itd.), a na dnu se nalaze reptili i vodozemci. Životinje na vrhu klasificiraju se kao životinje s pozitivnim osobinama, dok se karakteristike onih životinja na dnu hijerarhije smatraju negativnima. Neosporiva tvrdnja koju iznosi ova autorica jest ta da animalističke metafore snažno povezuju jezik i kulturu jer se kroz njih iskazuju ljudska vjerovanja i stavovi. Jasno je da samim time dolazi do formiranja stereotipa, a spomenuvši ovaj pojam, važno je ukazati na to da Holandi (2010: 70) smatra da je stereotip „oslonac svijesti i jeziku pojedinih predstavnika kulture“, i dodaje da su takve vrste „oslonaca“ slike životinja koje čine komponente frazema koje je ova autorica proučavala u bugarskom i engleskom jeziku. Iz njezinih se riječi stoga zaključuje da se od jezika do jezika te od kulture do kulture stvarnost percipira na različit način te da se značenje animalističkih frazema različitih jezika može podudarati, ali i razlikovati. S obzirom na velik broj animalističkih, ali i rodni stereotipa u jeziku, u sljedećim poglavljima analizirat će se prikupljeni frazeološki korpus i istražiti će se jesu li takvi frazemi rodno obilježeni te u kojoj se mjeri podudaraju hrvatski i bugarski animalistički frazemi.

4. KONTRASTIVNA ANALIZA FRAZEOLŠKOG KORPUSA

Kao što je najavljeno u uvodnom poglavlju, ovaj se diplomski rad sastoji od teorijskog i od istraživačkog dijela, stoga je ovo poglavlje posvećeno kontrastivnoj analizi frazeološkog korpusa. S obzirom na to da ne postoji rječnik rodno obilježenih animalističkih frazema bugarskoga jezika, kao polazišna točka uzeli su se hrvatski animalistički frazemi iz *Rječnika hrvatskih animalističkih frazema* (Vidović Bolt et al., 2017) te iz rječnika rodno obilježenih frazema hrvatskoga jezika koji čini dio knjige *Frazeologija u rodnome okviru* (Hrnjak, 2017). Kao što je ranije spomenuto, u ovom će se radu analizirati isključivo frazemi u užem smislu, a osim toga treba napomenuti da su se iz izvora uzeli animalistički frazemi koji su rodno obilježeni, tj. koji su u upotrebi rodno ograničeni. U analiziranu građu nisu uključeni dijalektalni frazemi iz oba jezika.

Što se tiče strukture ovoga poglavlja, ona je trodijelna. U prvome dijelu navest će se hrvatski animalistički frazemi koji se odnose na žene. Frazemi će se poredati abecednim redom s obzirom na glavnu sastavnicu frazema, odnosno nadnatuknicu. Budući da postoji određeni broj sinonimnih nadnatuknica koje se odnose na istu životinju, one će stajati jedna do druge odvojene kosom crtom (npr. kokoš / kvočka). Ispod nadnatuknice nalazit će se frazem uz koji će stajati njegova definicija, a ispod frazema i definicije slijedi tumačenje motivacije frazema, odnosno stereotipa (ukoliko postoji) koji se veže uz životinju i/ili ženu/muškarca. Na isti će način biti posloženo drugo poglavlje koje će sadržavati animalističke frazeme koji se odnose na muškarce. U posljednjem će poglavlju frazemi biti raspoređeni prema stupnju ekvivalencije, a oni su sljedeći:

- 1) potpuna ekvivalencija (ekvivalencija na strukturnoj i na semantičkoj razini)
- 2) djelomična ekvivalencija (djelomično strukturalna i potpuno semantička ili samo semantička ekvivalencija)
- 3) nulta ekvivalencija (ekvivalencija ne postoji ni na strukturnoj ni na semantičkoj razini)

Što se tiče korpusa bugarskih frazema, za izradu korpusa bugarskih animalističkih frazema poslužila je knjiga *Зоонимата фразеологика в английския и българския език* (Holandi, 2010), a osim ove knjige, za izradu korpusa poslužili su i bugarski rječnici koji se mogu pronaći na popisu literature na kraju rada, mrežni korpusi (bgTenTen i Bulgarian NC), pretraživač *Google*, bugarski online priručnik (*Фрази, съкращения и прякори*), a za dio

pronađenih bugarskih animalističkih frazema zaslužan je i izvorni govornik bugarskoga jezika. Osim toga, želi se naglasiti da mrežni izvori nisu poslužili samo za stvaranje korpusa bugarskih animalističkih frazema, već se pomoću njih istražilo koji se frazemi odnose na žene, a koji na muškarce.

4.1. Animalistički frazemi koji se odnose na žene

U ovom će se poglavlju iznijeti niz hrvatskih animalističkih frazema koji se uglavnom ili isključivo odnose na žene te će se protumačiti određeni stereotipi koji se odnose na spomenute životinje i time se preslikavaju na žene.

ALFA-ŽENKA / АЛФА ЖЕНА

- **alfa-ženka** – dominantna i samopouzdana žena, vođa

Alfa je prvo slovo grčke abecede pa ne čudi da se upotrijebilo kako bi se metaforički opisalo najprije socijalno dominantnog muškarca, a potom i dominantnu ženu. Suvremena stereotipna slika alfa-ženke je žena koju karakteriziraju samopouzdanost, prkos i zapovjedni ton, a osim toga, od suvremene alfa-ženke očekuje se da je sređena, našminkana te se od nje često očekuje da nosi žensko odijelo poznato i kao *power suit*, koje će „začiniti“ visokim potpeticama.⁶

ČAVKA / ЧАВКА

- **brbljati kao čavka** – pričati (govoriti, brljati) glasno i mnogo
- **graktati kao čavke** – vikati, derati se, govoriti glasno i iritantno
- **svadati se (prepirati se) kao čavke** – svadati se (prepirati se) bučno i neprimjeren

Čavka je ptica iz porodice vrana⁷, a opće je poznata činjenica da su čavke glasne ptice pa se njihovo glasanje često opisuje kao kreštanje. Upravo je njihovo prodorno glasanje poslužilo kao inspiracija za tvorbu ovih frazema jer se uz žene vežu stereotipi brbljavosti, glasnog i bučnog govorenja.

GUSKA / ГУСКА

- **gegati se (hodati) kao guska** – hodati ljuljajući se lijevo-desno

⁶ Prema <https://www.dictionary.com/e/slang/alpha-female/> [pristupljeno 15. lipnja 2022]

⁷ Prema <https://www.plantea.com.hr/cavka/> [pristupljeno 15. lipnja 2022]

- **<glupa> kao guska** – vrlo glupa
- **zaljubljena kao guska** <u koga> – jako zaljubljena <u koga>
- **zaljubiti se kao guska** <u koga> – jako se zaljubiti <u koga>

Guska je vrsta peradi koja je uz vranu i papige najinteligentnija životinja (Vidović Bolt, 2014), no uz nju se svejedno veže ograničena umna sposobnost. Budući da niska inteligencija dovodi i do nedostatka racionalnog razmišljanja, iracionalno razmišljanje pridonosi prevelikoj zaljubljenosti (v. Hrnjak, 2016). Što se tiče načina na koji guska hoda, njezin hod nije elegantan jer guska hoda bez žurbe ljuljajući se lijevo-desno pa frazem *gegati se (hodati) kao guska* predstavlja ženu čiji je hod nespretan i nije elegantan.

KOBILA / КОБИЛА

- **jaka kao kobila** – vrlo snažna i fizički izdržljiva

Jedan od rijetkih frazema uz koji se vežu pozitivne konotacije sadrži zoonim kobila. Kobila je životinja koju, kao uz konja, povezujemo s radom i snagom pa je tako snaga jedan od pozitivnih epiteta koji se veže uz ovu životinju. Ovaj je frazem primjer zoomorfizma jer se osobina životinje preslikava na ženu.

KOKA / KOKOŠ / KVOČKA / КОКОШКА / КВАЧКА

- **stara koka** – seksualno privlačna starija žena
- **paziti (čuvati) kao kvočka piliće** *koga što* – pretjerano brižno čuvati (nadgledati) *koga što*, pretjerano paziti *na koga, na što* /češće o ženi, ob. u odnosu prema djeci/
- **glupa kao kokoš** – vrlo glupa
- **kokodakati kao kokoši** – glasno se raspričati, glasno pričati
- **raskokodakati se kao kokoši** – raspričati se mnogo i glasno
- **kokošje noge (nožice)** – jako mršave i neprivlačne noge – češće o ženskim nogama
- **biti kokošje pameti** – biti umno ograničen, nemati sposobnosti zaključivanja, sporo misliti
- **imati kokošju pamet** – biti umno ograničen, nemati sposobnosti zaključivanja, sporo misliti
- **izgledati kao očerupana kokoš**
  1. neuredno (zapušteno) izgledati
  2. biti raščupan, imati lošu frizuru

Koka, kokoš i kvočka sinonimne su riječi za domaću pticu koja se uzgaja radi mesa i jaja. Uz ovu se životinju također često vežu niska inteligencija, ali i (pre)zaštitnički odnos prema potomcima. Također, neki od frazema odnose se i na vanjski izgled žene, pri čemu neki ističu privlačnost (*stara koka*), dok drugi nose negativne konotacije (*kokošje noge*). Osim toga, zoonim *koka* može imati i seksualnu konotaciju, što je vidljivo u frazemu *stara koka* u kojem se atributom *stara* određuje i dob žene pa uz rodnu imamo i dobnu ograničenost.

KOŠUTA / КОШУТА

- **plaha kao košuta** – veoma plaha

Košuta slovi za iznimno plahu, nježnu i bojažljivu životinju. S obzirom na to da se za žene često navodi da su „nježniji spol“, nije iznenađujuće da se ovaj frazem odnosi na ženu.

KOZA / КОЗА

- **derati se kao koza** – jako vikati, glasno i prodorno govoriti

Koza je domaća životinja za koju se tvrdi da je mila i privržena, no najčešće se karakterizira kao glasna.⁸ S obzirom na to da se žene često karakteriziraju kao glasna bića, ne začuđuje da im se u sljedećem frazemu pripisuje prodorno glasanje koje je jedna od poznatijih karakteristika koza.

KRAVA / КРАВА

- **debela kao krava** – jako debela
- **debljati se/udebljati se kao krava** – jako se udebljati
- **derati se kao krava** – jako vikati, glasno i prodorno govoriti
- **glupa kao krava** – vrlo glup
- **ležati kao krava** – opušteno (besposleno) ležati, ljenčariti

Krava je životinja uz koju se veže povelik broj negativnih konotacija. Općepoznata je činjenica da krave imaju krupno tijelo pa se uz njih često veže karakteristika debljine. S obzirom na to da krave imaju poveće tijelo, djeluju tromo pa se uz njih često veže lijenost, a osim toga, one se karakteriziraju i kao bića niže inteligencije, čemu svjedoči postojanje frazema *glupa kao krava*.

---

⁸ Prema: <https://livinghomegrown.com/> [pristupljeno 16. lipnja 2022.]

KREŠTALICA / СОЙКА

- **kriještati kao kreštalica** – govoriti kreštavim (iritantnim) glasom

Kao što govori samo ime ove životinje, kreštalica, poznata i kao šojka, je vrsta ptice koja je poznata po svojem kreštavom glasanju pa je njezin način glasanja poslužio za tvorbu frazema kojim bi se opisao glasan govor ženske osobe.

KRMAČA / PRASICA / SVINJA / СВИНЯ

- **debela kao krmača** – vrlo debela
- **debela kao prasica** – vrlo debela
- **najesti se kao prasica** – najesti se dosita; prejesti se
- **debela kao svinja** – jako debela

Krmača i prasica nazivi su za ženku svinje pa su tako ova tri naziva u sinonimnom odnosu. Zbog njihove velike građe tijela i halapljivosti, uz ove se životinje najčešće veže stereotip debljine i prejedanja, što dokazuju i prethodno navedeni frazemi.

KUČKA / KUJA / КУЧКА

- **ponašati se kao kučka (kuja)** <prema komu> – ponašati se bezobrazno (grubo) <prema komu>, ponašati se superiorno <prema komu>
- **kao kuja puštena s lanca [ponašati se, živjeti itd.]** – preslobodno, neprimjereno [ponašati se, živjeti itd.]

Kučka ili kuja nazivi su za ženku psa, no kada se isti termini koriste kako bi se opisala žena, tada oni imaju negativno konotacijsko značenje. Izraz *kučka* ili *kuja* za žensku osobu podrazumijeva pejorativno značenje pa tako frazem *ponašati se kao kučka (kuja)* <prema komu> predstavlja podmuklu ženu, a potrebno je nadodati da je ovaj frazem primjer antropomorfizma. Frazem *kao kuja puštena s lanca [ponašati se, živjeti itd.]* predstavlja ženu koja svoju slobodu koristi za ponašanje kakvo kolektiv smatra nemoralnim i/ili neprimjerenim, primjerice, upuštanje u seksualne odnose s muškarcem kojeg ne poznaje dovoljno dobro.

LABUD / ЛЕБЕД

- **vrat kao u labuda** – dug i elegantan ženski vrat

Labud je životinja koja uz sebe veže pozitivne konotacije još od priče *Ružno pače* u kojoj su se labudovi opisali kao prekrasne bijele životinje dugih i elegantnih vratova pa ne začuđuje da je upravo labud poslužio kao inspiracija za opis dugog i elegantnog ženskog vrata.

LAJAV(A) / ЛАЕЩ(А)

- **lajava baba (žena)** – glasna i brbljava žena (ob. sklona ogovaranju)

Prema *Hrvatskom jezičnom portalu* (nadalje u tekstu *HJP*)⁹, pojam *lajav* najprije se odnosi na psa koji puno laje, a zatim i na osobu koja mnogo govori. U ovome frazemu nijedna njegova sastavnica nije zoonim, već je prva sastavnica osobina životinje, dok je druga sastavnica imenica *baba*, koja je sama po sebi pogrдна ili *žena* pa se tim dvjema imenicama jasno specificira referent, a to je žena. U podlozi navedenog frazema je stereotip prema kojem se žene karakteriziraju kao glasne i brbljave.

LAVICA / ЛЪВИЦА

- **borbena kao lavica** – neustrašiva, sklona borbi, željna borbe
- **boriti se kao lavica** <za koga, za što> – hrabro se boriti <za koga, za što> isključivo o ženi /ob. o ženi koja se bori za svoju djecu i/ili obitelj/
- **braniti kao lavica** koga što – hrabro i ustrajno braniti (štititi) koga, što
- **hrabra kao lavica** – vrlo hrabra /ob. o ženi koja se bori za svoju djecu i/ili obitelj/
- **štititi (braniti) kao lavica** koga, što – hrabro štititi (braniti) koga, što

Lavica je životinja iz porodica mačaka koja je poznata kao hrabra jedinka te je ona izrazito zaštitnički nastrojena prema svojim mladuncima. Budući da je jedna od karakteristika žena da imaju majčinski instinkt te da ne štite samo svoju djecu, već se zaštitnički odnose i prema drugim ljudima (v. Hrnjak, 2017), prethodno navedenih pet frazema dokazuju da ova životinja ima veliku ulogu u opisivanju žena u pozitivnom svjetlu.

MAČKA/ КОТКА

- **lijepa kao mačka ispod repa** – ružna, neprivlačna
- **frktati kao mačka** – ljutiti se, biti ljutit
- **presti kao mačka** – biti zadovoljna¹⁰

⁹ Izvor: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> [Pristupljeno 30. lipnja 2022.]

¹⁰ Izvor: *Google* pretraživač [pristupljeno 13. lipnja 2022.]

Mačka je, uz psa, veoma zastupljen zoonim uz koji se vežu i pozitivne i negativne karakteristike. Iako mačke raspolažu spretnošću, snalažljivošću i brzinom, one bi se mogle nazvati i životinjama hedonistima jer su često proždrljive, nezasićne te vole spavati. Također mogu brzo promijeniti raspoloženje, a svojim pokretima bez imalo okolišanja mogu izraziti nezadovoljstvo. Nadalje, mačji završni dio probavnog sustava, analni otvor, koji se nalazi ispod repa poslužio je kako bi se usporedio sa ženskom ljepotom, odnosno, kako bi se izrazio intenzitet ženske ružnoće. Što se tiče frktanja, *HJP*¹¹ ga definira kao rzanje, odnosno konjsko glasanje, ali također navodi preneseno značenje 'ljutiti se' pa je žena koja frkće kao mačka zapravo ljuta žena. Iz istog su mrežnog izvora preuzete i definicije predenja pa se predenje najprije definira kao glasanje u zadovoljstvu (obično o mački), a zatim se navodi preneseno značenje koje se odnosi na osobe, a ono je 'umiljavanje'. Mačka, kao ženski predstavnik vrste, uvjetovala je ograničenost ovih frazema.

MAGARICA / МАГАРИЦА

- **tvrdoglava kao magarica** – vrlo tvrdoglava
- **uporna kao magarica** – vrlo uporna

Tvrdoglavost je još jedna osobina koja je primarno svojstvena ljudima, a na životinje se preslikava zbog toga što se one ne ponašaju na način na koji bi čovjek to htio jer odbijaju biti poslušne i pokorne. Ovo govori u prilog antropocentričnosti frazeologije, a u ovim je slučajevima posrijedi i antropomorfizam. Tvrdoglavost se najčešće pripisuje magarcima i magaricama, a s obzirom na to da je magarica (ženka) zoonim koji je u sastavu ovih dvaju frazema, oni se odnose isključivo na žene.

PANTERA / ПАНТЕРА

- **crna pantera** – zgodna mlada žena crne puti; graciozna, dobro građena, privlačna i tamnopusna žena

Crna pantera lijepa je i graciozna životinja te su njezine karakteristike nositelji pozitivnih konotacija. Kada je Naomi Campbell poharala modni svijet i stekla svjetsku slavu, zbog svoje je ljepote, privlačnosti i puti dobila nadimak *crna pantera*, stoga se ovaj frazem odnosi na žene sličnih ili istih karakteristika.

---

¹¹ Izvor: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> [pristupljeno 30. lipnja 2022.]

PAUNICA / ПАУНИЦА (диал.)

- **ponosna kao paunica** – vrlo ponosna
- **šepiriti se (kočoperiti se i sl.) kao paunica** – praviti se važna, ponašati se umišljeno

Paunica je izrazito ponosna životinja dugog vrata koja svojim držanjem tijela daje do znanja da je važna, ali to je naša percepcija njihova ponašanja. S obzirom na to da i paun posjeduje iste karakteristike, navedeni se frazemi također odnose na žene isključivo zbog toga što je paunica ženska jedinka.

RAŽA / СКАТ

- **ružna kao raža** – vrlo ružna

Raža je riba čije je tijelo spljošteno, a koža joj je hrapava¹² pa ne iznenađuje da je izgled ove ribe utjecao na stvaranje sljedećeg frazema kojim se opisuje vanjski izgled žene.

RIBA / РИБА

- **hladna kao riba** – seksualno nezainteresirana

Većina je riba hladnokrvna pa osim što se uz njih vežu karakteristike poput brzine i okretnosti, također se opisuju kao bezosjećajne, ravnodušne i neosjetljive. Zbog toga su se prethodne karakteristike pripisale ženi koja nije seksualno zainteresirana.

SRNA / СЪРНА

- **plašljiva (plaha) kao srna** – vrlo plašljiva (plaha)
- **vitka kao srna** – vrlo vitka

Kao i košuta, srna je također vrlo plaha, nježna i bojažljiva životinja. Osim što se uz srnu vežu ove karakteristike, njezina je vitkost također motivirala frazem kojim se opisuje elegantna i mršava žena. Ova su dva frazema zoomorfna jer su navedene osobine zaista karakteristične za srnu.

SVRAKA / СВРАКА

- **brbljava kao svraka** – vrlo brbljava

---

¹² <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> [pristupljeno 16. lipnja 2022.]

Kako je brbljavost jedna od karakteristika koja se najčešće pripisuje ženskom rodu, svračji brbljavi zov motivirao je ovaj frazem.

TIGRICA / ТИГРИЦА

- **boriti se kao tigrica** *za koga, za što* – hrabro se boriti *za koga, za što*

Tigrica je još jedna životinja iz porodica mačaka koja je karakterizirana kao hrabra ženska jedinka kojoj je jedan od glavnih ciljeva čuvati svoje mladunce.

ZMIJA / ЗМИЯ

- **hladna kao zmija** – suzdržan, bez emocija

Zmija je hladnokrvna životinja koja se u književnim djelima često koristi kako bi simbolizirala podlost i zlobu. Ove negativne osobine asociraju na bezosjećajnost pa su motivirale prethodno navedeni frazem.

ŽENA-ZMAJ / ЖЕНА-ЗМЕЙ

- **žena-zmaj**
  1. snažna (odlučna) i sposobna žena /ob. na visokom položaju/
  2. žena koja istovremeno uspješno spaja privatni i poslovni život

Zmaj je mitološko biće nastalo kao spoj različitih životinjskih vrsta koje je, s obzirom na to da riga vatru, izrazito moćno i zastrašujuće (v. Hrnjak, 2014). Ovaj frazem i njegova dva značenja odnose se isključivo na žene i jedni su od rijetkih frazema koji sposobnu i uspješnu ženu prikazuju u pozitivnom svjetlu.

4.2. Animalistički frazemi koji se odnose na muškarce

U ovom će se poglavlju iznijeti niz hrvatskih animalističkih frazema koji se odnose obično ili isključivo na muškarce te će se protumačiti određeni stereotipi koji se odnose na spomenute životinje.

ALFA-MUŽJAK / АЛФА МЪЖКАР

- **alfa mužjak** – dominantan i samopouzdan muškarac, vođa

U prethodnom je poglavlju već spomenuto da je alfa prvo slovo grčke abecede te se dalo do znanja da se to slovo najprije upotrijebilo za metaforički opis dominantnog muškarca. Za alfa-muškarca smatra se da moćan, dominantan te da je on „pravi muškarac“ jer se nalazi na vrhu društvene hijerarhije.¹³

БИК / БИК

- **jak kao bik** – vrlo jak (snažan), u dobroj tjelesnoj formi
- **ljut (bijesan) kao bik** – vrlo ljutit, pun ljutine (bijesa)
- **kao bik na gmajni** [živjeti, ponašati se itd.] – gotovanski, pretjerano komotno [živjeti, ponašati se itd.]
- **rasplodni bik** – muškarac koji često mijenja seksualne partnerice
- **seoski bik** – muškarac koji često mijenja seksualne partnerice
- **zdrav kao bik** – potpuno zdrav

Bik je životinja velike građe pa nije nimalo iznenađujuće što se uz njega često vežu epiteti poput jak ili snažan. S obzirom na to da se muškarce često predstavlja kao jači spol, smatra se da bi idealan muškarac trebao biti snažan. Uz bika se također veže i promiskuitet jer se bikovi za koje se smatra da posjeduju kvalitetan genetski materijal uzgajaju i koriste kako bi oplodili što više krava. Frazem *seoski bik* također se odnosi na muškarca koji nerijetko mijenja seksualne partnerice jer je poznato da seoski bikovi oplođuju krave na selu (v. Hrnjak, 2017). Osim prethodno navedenih karakteristika, uz bika se također vežu iritiranost ili ljutnja, ali i zdravlje, što je vjerojatno povezano s fizičkom snagom i izdržljivošću te životinje.

БИКИЋ / БИЧЕ

- **jak kao bikić** – vrlo (iznimno) snažan /o dječaku/

Kao što je sasvim logično za zaključiti iz nadnatuknice, bikić je hipokoristik riječi bik. U ovom je frazemu ista motivacija kao i kod prethodnog frazema, ali se frazem zbog zoonima *bikić* se odnosi isključivo na dječaka.

БИВОЛ / БИВОЛ

- **jak kao bivol** – vrlo (iznimno) snažan, u dobroj tjelesnoj formi

---

¹³ Prema: https://greatergood.berkeley.edu/article/item/the_myth_of_the_alpha_male [pristupljeno 16. lipnja 2022.]

Kao i bik, bivol je također jedna od životinja koja je krupne građe pa se zbog toga uz tu životinju vežu jačina i snaga.

BIZON / БИЗОН

- **jak kao bizon** – vrlo (iznimno) snažan, u dobroj tjelesnoj formi

Osim bika i bivola, i bizon se opisuje kao životinja snažne tjelesne građe pa je i njegova karakteristika poslužila kako bi se opisala dobra tjelesna forma muškarca.

CIPAL / КЕФАЛ

- **cipal od porta** – lukav (snalažljiv) muškarac
- **građen kao cipal** – skladno građen

Cipal je morska riba koja stanuje daleko od obale i vrlo je vješta u skakanju iz vode pa je prema tome dobila i naziv skočac, a s obzirom na to da su toliko vješti u skakanju, njihova je lukavost natjerala moreplovce da koriste posebne mreže kako bi ih mogli uloviti. Iako cipal uglavnom ne stanuje blizu obale, nije nemoguće naći ga blizu luke (porta) pa se za cipala iz porta tvrdi da je manje ukusna riba iz luke.¹⁴ Što se tiče građe tijela ove ribe, s obzirom na to da im tijelo nije ni preduguljasto ni preširoko, njihova se građa naziva cilindričnom pa je to potaknulo nastanak frazema koji se odnosi na skladnu građu muškarca.¹⁵

GORILA / ГОРИЛА

- **jak (snažan) kao gorila** – vrlo (iznimno) snažan, u dobroj tjelesnoj formi

Gorila je najveći čovjekoliki majmun visok do dva metra te težak do 250 kilograma pa ne začuđuje da se gorile smatraju izrazito snažnim životinjama, a taj se epitet najčešće pripisuje muškarcima.¹⁶

JARAC / JARČINA / ЯРЕ

- **stari jarac (jarčina)** – star (stariji) muškarac koji napastuje mlade djevojke (žene), stari pokvarenjak

---

¹⁴ Izvor: <https://jezikoslovac.com/word/4a50> [Pristupljeno 30. lipnja 2022.]

¹⁵ Prema: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11916> [pristupljeno 16. lipnja 2022]

¹⁶ Prema: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22723> [pristupljeno 16. lipnja 2022]

Prema Blašković (2015), jarac je simbol muškosti i snage, ali za njega se tvrdi i da je veliki pohotnik. Navedeni je frazem i dobno ograničen jer zoonimu prethodi pridjev *stari* koji ističe da je riječ o starijem muškarcu.

JEGULJA / ЗМИОПКА

- **ljigav kao jegulja** – nepouzdan, neodgovoran; licemjerman, nekorektan

Jegulja je riba poznata po vrlo brzom kretanju, no njezina se brzina može pripisati i muškarcima, ali i ženama. U frazemu *ljigav kao jegulja*, fiziološka karakteristika (u ovome slučaju ljigavost) metaforički se preslikava na ljudsku osobinu koja se definira kao 'onaj koji osjećaj gađenja pobuđuje karakterom, ponašanjem, vanjstinom itd.' (HJP)¹⁷, stoga je ovaj frazem odraz zoomorfizma. Što se tiče rodne obilježenosti, prema rezultatima *Google* pretraživača, najčešće su muškarci ti koji se karakteriziraju kao ljigavi.

KONJ / КОН

- **jak kao konj** – vrlo jak (snažan), u dobroj tjelesnoj formi
- **ljubomoran kao konj** – vrlo ljubomoran
- **zaljubiti se kao konj** <u koga> – jako se zaljubiti <u koga>
- **zaljubljen kao konj** <u koga> – jako zaljubljen <u koga>
- **stari konj**
  1. star (stariji) muškarac
  2. star (stariji) muškarac koji se pokušava predstaviti mlađim nego što jest

Konj je, kao i kobila, vrlo jaka i snažna životinja pa njegova građa ima pozitivnu konotaciju, a s obzirom na to da se jačina konja pripisuje muškarcu, frazem *jak kao konj* je primjer zoomorfnog frazema. Polazište ostalih frazema je antropocentrično jer su ljubomora i zaljubljenost ljudske osobine koje se pripisuju životinjama, stoga su frazemi poput *ljubomoran kao konj* te *zaljubiti se kao konj* primjeri antropomorfnih frazema. Što se tiče frazema *stari konj*, ovaj je frazem dobno obilježen jer sastavnica *stari* označava isključivo muškarca koji pripada starijoj dobi.

KRMAK / PRASAC / ШОПАР / ПРАСЕ / СВИНЯ

- **debeo kao krmak** – vrlo debeo

---

¹⁷ Prema: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> [pristupljeno 30. lipnja 2022.]

- **pijan kao krmak** – vrlo pijan
- **debeo kao prasac** – jako debeo
- **jesti kao prasac** – mnogo, nepristojno i neuredno jesti
- **prljav kao prasac** – vrlo prljav
- **udebljati se (utoviti se) kao prasac** – jako se udebljati

Krmak i prasac dva su naziva za svinju, odnosno za mužjaka, koja se nalaze u sinonimnom odnosu. U prethodnom je poglavlju spomenuto da je prasica poznata po svojoj velikoj građi tijela i po halapljivosti pa se i uz mušku svinju asociraju debljina i prejedanje. Osim što se ove dvije karakteristike vežu uz muškarce, vrlo se često može naići na stereotip prema kojem muškarci na nepristojan način konzumiraju hranu, što je motivirano načinom na koji se svinje hrane. Osim prejedanja, opijanje je još jedna ljudska karakteristika koja se pripisuje životinjama pa je frazem *pijan kao krmak* rezultat antropomorfizacije.

LAJAV / ЛАЕИИ

- **lajav čovjek** – glasna i brbljava osoba

Već je ranije spomenuto da je lajavost pseća osobina koja se odnosi na psa koji puno laje, ali i na osobu koja mnogo priča. Također je već istaknuto da se brbljavost uglavnom pripisuje ženama, no i muškarci nerijetko vole izraziti svoje (nevažno) mišljenje pa se ovaj frazem obično odnosi na muški rod.

LAV / ЛАВ

- **borben kao lav** – neustrašiv, koji je sklon borbi, koji se želi boriti
- **boriti se kao lav** <za koga, za što> – hrabro se boriti <za koga, za što>
- **braniti kao lav** koga što – hrabro i ustrajno braniti (štititi) koga što
- **hrabar kao lav** – vrlo hrabar
- **opasan kao lav** – vrlo opasan
- **štititi kao lav** koga što – hrabro i ustrajno štititi koga, što

Dok je lavica poznata kao hrabra i zaštitnički nastrojena životinja, lav je osim po svojoj hrabrosti poznat i kao jedna od jačih životinja pa ne začuđuje da se upravo njega naziva kraljem životinja. S obzirom na to da muškarci slove kao jači spol, ovi se frazemi odnose isključivo na muškarce.

LISAC / ЛИСУГЕР

- **lukav kao lisac** – vrlo lukav, dovitljiv
- **stari lisac** – lukava, prepredena, iskusna osoba koja vješto iskorištava situaciju u svoju korist

Još je iz basni poznato da su lisice i lisci lukave životinje koje će učiniti sve kako bi se domogle svojeg cilja. Ovaj je stereotip rezultat pripisivanja ljudskih osobina životinjama. Budući da su glavne komponente ova dva frazema u muškom rodu, oni se odnose isključivo na muškarce. Također treba istaknuti da je frazem *stari lisac* dobno ograničen zbog atributa *stari*, a osim toga potrebno je napomenuti da se starost često povezuje s iskustvom pa su *stari lisci* posebno lukavi.

MAČAK / КОТАПАК

- **modni mačak** – stilist; modni bloger
- **presti kao mačak** – biti zadovoljan
- **stari mačak** – iskusna (snalažljiva) osoba, osoba dorašla različitim izazovima i situacijama
- **zaljubiti se kao mačak** – jako se zaljubiti
- **zaljubljen kao <februarski> mačak** – jako se zaljubiti

U prošlom je poglavlju predenje definirano kao zadovoljno mačje glasanje te umiljavanje. S obzirom na to da je glavna sastavnica drugog frazema *mačak* (mužjak), ovaj se frazem odnosi isključivo na muški rod, a kako je predenje životinjska karakteristika, ovaj je frazem odraz zoomorfizma. Što se tiče frazema *stari mačak*, kao i u prethodnim primjerima, atribut *stari* uz sebe veže iskustvo i snalažljivost. U prošlom su poglavlju također objašnjene karakteristike mačke, međutim, iako mačci raspolažu istim sposobnostima kao i mačke, ono što ih također karakterizira jest instinkt za razmnožavanje koji je u pozadini frazema *zaljubiti se kao mačak* ili *zaljubljen kao <februarski> mačak*. Što se tiče frazema *modni mačak*, ovaj je frazem noviji i odnosi se na modni svijet. U hrvatskom jeziku ovaj frazem asocira na modnog stilista Marka Grubnića, kojeg se naziva *modnim mačkom* zbog toga što je kroz sva godišnja doba nosio čizme pa ga je prijatelj nazvao *mačkom u čizmama*.¹⁸

---

¹⁸ Izvor: <https://www.rtl.hr/show/foto/od-modnog-macka-do-profinjenog-bogatasa-prepoznajete-li-marka-grubnica-na-fotografijama-snimljenih-prije-15-godina-5e93635e-b9ef-11ec-afc3-0242ac120046> [pristupljeno 30. lipnja 2022.]

MAGARAC / МАГАРЕ

- **stari magarac** – star (stariji) muškarac
- **tvrdoglav kao magarac** – vrlo tvrdoglav

U ovome primjeru, atribut *stari* dobno ograničava muškarca koji se opisuje frazemom *stari magarac*, a s obzirom na to da je glavna komponenta *magarac*, koji je mužjak, ovaj se frazem odnosi isključivo na muškarce. Što se tiče tvrdoglavosti, ranije je izjašnjeno da je tvrdoglavost osobina koja je najprije svojstvena ljudima, a pripisuje se magarcima jer odbijaju poslušnost i pokornost.

MAJMUN / МАЙМУНА

- **dlakav kao majmun** – jako maljav
- **glup kao majmun** – vrlo glup
- **ružan kao majmun** – vrlo ružan

Majmun je prema nekim izvorima najrazvijenija životinjska skupina, no iako mu je mozak vrlo dobro razvijen, čovjek mu je pripisao negativnu karakteristiku poput niske inteligencije jer smatra da je majmun vrijedi manje od njega samoga. Čovjek je majmunu također pripisao i ružnoću, pa je i ovaj frazem odraz antropomorfizma. Isto tako, majmuni su izrazito dlakavi sisavci, a s obzirom na to da su muškarci obično dlakaviji od žena, ne čudi da se dlakavost pripisuje upravo muškom rodu.

MEDVJED / МЕЧКА

- **jak kao medvjed** – vrlo jak (snažan), u dobroj tjelesnoj formi

Budući da je medvjed izrazito velika životinja, uz njega se veže snaga, što je pozitivna karakteristika. U ovom je radu ranije spomenuto da je snaga izrazito važna i poželjna osobina muškarca jer se „pravim muškarcem“ smatra onaj muškarac koji je vrlo jak.

OVAN / ОВЕЊ

- **kao dva ovna na brvnu** [ponašati se i sl.] – tvrdoglavo, nepopustljivo [ponašati se i sl.]
- **ovan predvodnik** – dominantan muškarac kojeg svi slijede, vođa

Ovan je životinja koja vodi stado ovaca. On može iskazivati agresivno ponašanje te voli biti dominantan pa ne začuđuje da je dominacija jedna od ovnovih karakteristika koja se pripisuje i muškarcima.¹⁹ Također, kao i konju, čovjek i ovnu pripisuje tvrdoglavost pa se za dva tvrdoglava muškarca koja ne žele popustiti tvrdi da su *kao dva ovna na brvnu* koja ne dopuštaju jedan drugome prijeći usku prepreku.

PAS / PSETO / KYЧE

- **psi rata** – vojnici plaćenici
- **zaljubiti se kao pas** – jako se zaljubiti
- **zaljubljen kao pas** – vrlo zaljubljen
- **zaljubiti se kao pseto** <u koga> – jako se zaljubiti <u koga>
- **zaljubljen kao pseto** <u koga> – jako zaljubljen <u koga>

Frazem *psi rata* predstavlja vojnike plaćenike koji odlaze u rat zbog novca, a ne zbog ideoloških, nacionalnih ili političkih uvjerenja. Za ovaj se frazem vjeruje da se prvi put pojavio u Shakespeareovom *Juliju Cezaru*, a zatim se frazem počeo češće koristiti nakon što je objavljen roman *The Dogs of War* autora F. Forsytha te nakon prikazivanja filma nazvanog prema istom romanu. Što se tiče ostalih frazema, primjećuje se da se ljudska osobina zaljubljenosti preslikava na životinju, u ovom slučaju na psa i njegovo ponašanje u vrijeme tjeranja. Frazemima poput *zaljubiti se kao pas (pseto)* ili *zaljubljen kao pas (pseto)* opisuje se muškarac koji je jako zaljubljen te je zbog svojih osjećaja iznimno vjeran i poslušan kao i pas. Koristeći pejorativni izraz *pseto* umjesto *pas*, frazem poprima podrugljiv ton (v. Hrnjak, 2017).

PAUN / ПAУН

- **šepiriti se (kočoperiti se i sl.) kao paun** – praviti se važan, ponašati se umišljeno

Paun je, kao i paunica, vrlo ponosna životinja dugačkog vrata, a način na koji se kreće i drži tijelo iz ljudske se perspektive ukazuje na to da želi izgledati izrazito važan. Osim toga, paunovi su jedinke koje zavode ženke širenjem svojeg raskošnog i šarenog repa. Frazem koji je naveden je frazem u kojem se glavna komponenta *paun* odnosi na muškarce.

---

¹⁹ Prema <http://www.sheep101.info/201/behavior.html> [pristupljeno 16. lipnja 2022.]

PIJETAO / PIJEVAC / KOKOT / ПЕТЕЈ

- **hodati (ponašati se) kao kokot** – hodati (ponašati se) nadmeno, bahato
- **pustiti pijevcu krv** – pomokriti se
- **pustiti pijetlu krv** – pomokriti se

Pijetao, pijevac ili kokot također je ponosna životinja kojoj se zbog svojeg načina kretanja pripisuju ljudske osobine napuhanosti i uobraženosti pa je prvi frazem na popisu primjer antropomorfno frazema. Osim toga, *pijetao* čini i sastavnicu frazema kojim se metaforički opisuje čin muškarčevog uriniranja.

PJETLIĆ / ПЕТЈЕ

- **kao dva pjetlića**
  - A) agresivni, svadljivi, prgavi, skloni verbalnim i/ili fizičkim sukobima [biti] /obično bez značajnog razloga/
  - B) agresivno, prgavo [ponašati se, činiti što itd.] /obično bez značajnog razloga/
- **pokoškati se kao pjetlići** – posvađati se i/ili potući /obično bez značajnog razloga/
- **šepiriti se (kočoperiti se i sl.) kao pjetlić** – praviti se važan, ponašati se umišljeno

Pjetlić je deminutiv i hipokoristik riječi *pijetao*, a njima se, kao i pijetlu, također pripisuju ljudske osobine poput napuhanosti i umišljenosti pa je stoga frazem *šepiriti se (kočoperiti se i sl.) kao pjetlić* primjer antropomorfizma. Što se tiče ostalih frazema, njihova se pozadinska slika bazira na agresivnom ponašanju pjetlića, a s obzirom na to da se na agresivnost u hrvatskoj kulturi stereotipno gleda kao na tipično muško ponašanje, ovim se frazemima opisuju agresivne i svadljive muške osobe (v. Hrnjak, 2017).

PURAN / ПУЯК

- **hodati (ponašati se) kao puran** – hodati (ponašati se) nadmeno, bahato
- **šepiriti se (kočoperiti se i sl.) kao puran** – praviti se važan, ponašati se umišljeno

Za purana se tvrdi da je simbol muške moći (v. Skok, 2014) te stoga ne čudi da su mu se zbog toga pripisale ljudske osobine poput umišljenosti. Purana se često može vidjeti kako hoda uzdignute glave i širi repno perje pa je to potaknulo čovjeka da mu pripíše ljudske osobine poput nadmenosti i bahatosti. S obzirom na prethodna pojašnjenja, zaključuje se da su navedeni frazemi primjeri antropomorfizma.

ROG / ПОГ

- **dobiti / dobivati robove** – 1. biti prevaren u ljubavnom odnosu /o muškarcu/, 2. uzrujati se/uzrujavati se *zbog koga, zbog čega*, negativno reagirati *na koga, na što*

Ovo je jedan od manje zastupljenih frazema sa sastavnicom zoosomatizma. Frazem dobiti/dobivati robove ima dva značenja, no za prvo značenje postoje brojne teorije o tome kako je on nastao. Najmaštovitije je tumačenje priča o francuskom kralju koji je u lov poslao muža žene koja mu se sviđa i od njega tražio da mu donese robove, zbog čega je dobio i nadimak rogonja. U svakom slučaju, ovaj frazem na sebe zasigurno veže isključivo negativne konotacije.²⁰

SLON / СЛОН

- **jak kao slon** – vrlo (iznimno) snažan, u dobroj tjelesnoj formi

Slon je najveća kopnena životinja pa se zbog svoje velike tjelesne građe smatra da je iznimno snažna životinje, a snaga je, kao što je ranije već više puta spomenuto, karakteristika koja se stereotipno veže uz muški rod.

TELAC/ TELE / ТЕЛЕ

- **zaljubiti se kao telac (tele)** <u koga> – jako se zaljubiti <u koga>
- **zaljubljen kao telac (tele)** <u koga> – jako zaljubljen <u koga>

Telcu je čovjek pripisao karakteristiku niže intelektualne sposobnosti i nerazumnosti pa je odsutnost racionalnog razmišljanja pridonijela prevelikoj zaljubljenosti (v. Hrnjak, 2016), što se očituje u prethodno navedenim frazemima.

TETRIJEB / ГЛЮХАП

- **zaljubiti se kao tetrijeb** <u koga> – jako se zaljubiti <u koga>
- **zaljubljen kao tetrijeb** <u koga> – jako se zaljubiti <u koga>

Tetrijeb je vrsta ptice koja tijekom razdoblja parenja doziva ženke ljubavnim pjevom pa je u pozadinskoj slici ovih dvaju frazema tetrijebovo ponašanje kojim pokušava dozvati ženu. Tetrijeb se tijekom osvajanja ženke glasa na četiri različita načina, a tijekom posljednjeg pjeva na nekoliko trenutaka izgubi osjetilo vida i sluha. Ovu situaciju iskorištavaju lovci kako

---

²⁰ Prema: <http://exxxperiment.net/2020/02/03/zasto-se-kaze-nabiti-robove/> [Pristupljeno 16. lipnja 2022.]

bi mu se približili pa je u pozadinskoj slici zapravo muškarac koji je toliko zaljubljen da mu ništa drugo osim ženke ne plijeni pažnju (v. Hrnjak, 2017).

TIGAR / ТИГЪР

- **boriti se kao tigar** *za koga, za što* – hrabro se boriti *za koga, za što*

Tigar je životinja iz porodica mačaka i ova se životinja karakterizira kao iznimno opasna. U hrvatskom jeziku ne postoji velik broj frazema s ovom komponentom jer se Europa relativno kasno upoznala s ovom životinjom (v. Hrnjak, 2014). Komponenta *tigar* u ovome se frazemu često zamjenjuje komponentom *lav*, a također se odnosi na mušku osobinu borbenosti.

VOL / ВОЛ

- **glup kao vol** – vrlo glup
- **jak kao vol** – izuzetno jak
- **lud kao vol** – potpuno lud, potpuno pomahnitao

Vol je još jedna od životinja koja je povećće građe tijela pa ne čudi da se muškarca često uspoređuje s ovom snažnom životinjom. Budući da su volovi stereotipno prikazani kao snažne životinje, uz njih se često vežu fizički poslovi za koje nije potrebna inteligencija pa je čovjek volovima pripisao nisku inteligenciju, a dokaz tome je antropomorfni frazem *glup kao vol*. Osim niske inteligencije, još jedna od ljudskih karakteristika koja se pripisuje volovima jest ludost pa je i frazem *lud kao vol* također primjer antropomorfizma.

VUK / ВЪЛК

- **<stari> morski vuk** – iskusan pomorac (mornar, moreplovac)
- **stari vuk** – iskusna i snalažljiva osoba dorašla različitim izazovima i situacijama

Vuk je još jedna životinja koja je u basnama opisana kao prepredena i opasna. Vukovi su snalažljive, ali i opasne životinje koje se znaju snaći u svakoj situaciji. Termin *morski* upućuje na pomorstvo za koje je jako važna snalažljivost koja se često pripisuje vukovima. Što se tiče sastavnice *stari*, ona se odnosi na to da starija životna dob sa sobom donosi iskustvo, koje je također iznimno važno u plovidbi (v. Hrnjak, 2017).

ZVIJER / ЗВЯР

- **jak kao zvijer** – vrlo (iznimno) snažan, u dobroj tjelesnoj formi

Zvijeri se karakteriziraju kao životinje koje mogu biti različitih veličina, od dvadeset centimetara do tri metra. Zvijeri su odlični lovci koji svoj uspjeh u lovu duguju vlastitoj snazi, stoga ne čudi da se snaga još jednom pripisuje muškom rodu.²¹

4.3. Ekvivalentnost rodno obilježenih frazema

U ovom će se poglavlju provesti kontrastivna analiza frazema, a frazemi će se razvrstati prema stupnju ekvivalencije. Na kraju svakog poglavlja usporedit će se u kojoj se mjeri podudaraju hrvatski i bugarski frazemi na planu izraza i sadržaja.

4.3.1. Potpuna ekvivalencija

Čagalj i Svitkova (2014: 34) navode da se u skupinu potpunih ekvivalenata ubrajaju frazemi koji su jednaki na planu izraza i na planu sadržaja, dakle, „imaju isti leksički sastav i gramatička obilježja te su motivirani jednakom slikovitošću, a prema Đurči (1989: 35), ekvivalentni su i na stilističkoj razini.“

U ovom će se poglavlju stoga navesti hrvatski frazemi te njihovi bugarski ekvivalenti koji se podudaraju na strukturnoj i na semantičkoj razini.

U tablicama će se najprije prikazati 27 frazema koji se odnose na žene, a zatim 30 frazema koji se odnose na muškarce. Isti će se frazemi potom analizirati kako bi se došlo do zaključka na koji se način prikazuju muškarci i žene u hrvatskom i bugarskom jeziku. Važno je napomenuti da će se tijekom analize frazema u zagradi navesti broj frazema koji se odnose na određene osobine muškarca/žene.

Potpuna ekvivalencija frazema koji se odnose na žene:	
hrvatski frazemi:	bugarski frazemi:
alfa-ženka	алфа жена
graktati kao čavke	грачат като чавки
<glupa> kao guska	глупава като гъска
jaka kao kobila	яка като кобила
glupa kao kokoš	глупава като кокошка
biti kokošje pameti	съм с кокоши ум

²¹ <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67549> [pristupljeno 2. lipnja 2022.]

imati kokošju pamet	имаам КОКОШИ ум
plaha kao košuta	плаха като КОШУТА
debela kao krava	дебела като КРАВА
debljati se/udebljati se kao krava	ставам дебела като КРАВА
kriještati kao kreštalica (šojka)	закрещя (изкряскам, чуруликам) като СОЙКА
ponašati se kao kučka (kuja)	държа се като КУЧКИ
borbena kao lavica boriti se kao lavica	боря се като ЛЪВИЦА
braniti kao lavica	браня се като ЛЪВИЦА
hrabra kao lavica	смела като ЛЪВИЦА
štititi (braniti) kao lavica	защитава като ЛЪВИЦА
presti kao mačka	измърка (замърка) като КОТКА
tvrdoglava kao magarica	инатлива като МАГАРИЦА
crna pantera	черна ПАНТЕРА
plašljiva (plaha) kao srna	страхлива (кротка) като СЪРНА
debela kao svinja debela kao prasica debela kao krmača	дебела като СВИНЯ
boriti se kao tigrica za koga, za što	браня (отбраня) като ТИГРИЦА
hladna kao zmija	студена като ЗМИЯ
žena-zmaj	ЖЕНА-ЗМЕЙ

Tablica 1. Potpuna ekvivalencija frazema koji se odnose na žene

Potpuna ekvivalencija frazema koji se odnose na muškarce:	
hrvatski frazemi:	bugarski frazemi:
alfa mužjak	алфа мъжкар
jak kao bik	силен като БИК як като БИК
zdrav kao bik	здрав като БИК
jak kao bikić	як като БИЧЕ
jak kao bivol	силен като БИВОЛ

jak kao bizon	силен като бизон як като бизон
stari jarac (<i>jarčina</i>)	стар козел
jak kao konj	силен като кон
stari konj	стар кон
borben kao lav boriti se kao lav < <i>za koga, za što</i> >	боря се като лъв
braniti kao lav <i>koga što</i>	защитавам като лъв
hrabar kao lav	смел като лъв
štititi kao lav <i>koga što</i>	защитава като лъв
stari magarac	старо магаре
glup kao majmun	глупав като маймуна
ružan kao majmun	грозен като маймуна
jak kao medvjed	силен като мечка
psi rata	кучетата на войната
debeo kao prasac debeo kao krmak	дебел като шопар
jesti kao prasac	ям като прасе
šepiriti se (kočoperiti se i sl.) kao puran	надувам се като пуяк
zaljubiti se kao tetrijev < <i>u koga</i> > zaljubljen kao tetrijev < <i>u koga</i> >	влюбен като глухар
boriti se kao tigar <i>za koga, za što</i>	боря се като тигър
jak kao vol	силен като вол
glup kao vol	глупав като вол
<stari> morski vuk	<стар> морски вълк
stari vuk	стар вълк

Tablica 2. Potpuna ekvivalencija frazema koji se odnose na muškarce

Kao što se može primijetiti u ovim dvjema tablicama, u hrvatskoj i bugarskoj frazeologiji mnogo je sličnosti ne samo u frazemima, već i u stereotipima koji se vežu za životinje, a potom preslikavaju na ljude. U oba se jezika smatra da su bikovi, bivoli, bizoni, konji, volovi i medvjedi jake životinje, a snaga se također veže uglavnom uz muškarce (6). Što se tiče snage, frazem *силен като вол* u bugarskom se jeziku često odnosi na muškarce, ali u korpusu su također pronađeni primjeri frazema *силна като вол* u kojima se ovaj frazem koristi kako bi

se izrazila snaga žene. S druge strane, u hrvatskom se jeziku frazem *jak kao vol* koristi isključivo kako bi opisao snažnog muškarca. Potrebno je napomenuti da se snaga veže uz žene u oba jezika jer i u hrvatskom i u bugarskom jeziku postoji frazem *jaka kao kobila* (*яка като кобила*).

Kada je riječ o hrabrosti i borbenosti, lavovi, lavice, tigrovi i tigrice bez ikakve su sumnje podjednako hrabri pa se iste karakteristike u oba jezika pripisuju kako ženama (5), tako i muškarcima (5). Iako u oba jezika postoje frazemi na temelju kojih se dolazi do zaključka da se muškarci i žene prikazuju hrabrima, potrebno je napomenuti da u hrvatskoj i bugarskoj frazeologiji postoji i frazem *plaha kao srna* (*страхлива като сърна*), ali plahost se odnosi isključivo na žene. Spomenuvši ranije različite porodice mačaka, važno je uključiti i kućnu mačku. Frazem *измърка* (*замърка*) *като котка* pronađen je putem *Google* preglednika i prema rezultatima, on se isključivo odnosi na žene, no treba naglasiti da je rezultata s ovim frazemom iznimno malo.

Neinteligentnost, tj. glupost jedna je od najčešćih osobina u prikupljenim frazemima i u hrvatskom je jeziku ograničena na ženski rod (4) kada su zastupljene peradi, no u bugarskoj se frazeologiji frazemi poput *глупав като гъска* ili *с (умам) кокоши ум* mogu odnositi i na muškarca. Frazem *glupa kao kokoš* u hrvatskom se veže obično za žene, no pretraživši korpuse, frazem *глупав като кокошка* postoji, ali u korpusu se pridjev *glup* pokazuje isključivo u muškom rodu, stoga se odnosi na muškarce. Glupost se u hrvatskom jeziku često veže i uz muškarce, no njih se, za razliku od žena, ne uspoređuje s peradi, već ih se uspoređuje s volom ili majmunom pa tako u hrvatskom, ali i u bugarskom jeziku postoje frazemi *glup kao majmun* i *glup kao vol*.

Još jedna negativna karakteristika koja se odnosi i na muškarce i na žene u oba jezika jest debljina. Uspoređujući zoonime koji se vežu uz sastavnice *debeo/debela/(u)debljati se*, primjećuje se da su oni jednaki u oba jezika. Muškarce se tako uspoređuje sa svinjama (2), dok se žene uspoređuje i sa svinjama (3), ali i s kravama (2) jer su krave poznate po velikoj građi tijela.

Što se tiče frazema koji se odnose na dob, primjećuje se da je u tablicama prisutan veći broj dobno ograničenih frazema koji se odnose na muškarce (5), nego onih koji se odnose na žene, stoga se u oba jezika mogu pronaći frazemi poput *stari konj*, *stari jarac*, *staro magare* i *stari vuk*. Također se primjećuje da u oba jezika postoji frazem *<stari> morski vuk* koji predstavlja iskusnog moreplovca.

Frazem *hladan kao zmija* u hrvatskom se jeziku uglavnom odnosi na žene, no u bugarskom se on može odnositi i na muškarca iako prema istraživanjima u korpusima češće opisuje karakteristike ženskog roda. Slično se događa s frazemom *kriještati kao kreštalica* jer se tijekom pretraživanja bugarskih korpusa primijetilo da se ovaj frazem može odnositi i na muškarce. Još je jedan frazem kojim se opisuje način govora, a on je *graktati kao čavke* te se u oba jezika odnosi na žene.

4.3.2. Djelomična ekvivalencija

4.3.2.1. Djelomično strukturna i potpuno semantička ekvivalencija

Ovom tipu ekvivalencije pripadaju frazemi koji se podudaraju semantički, odnosno ista im je motivacija pa su jednake ili slične slikovitosti, ali mogu imati različite leksičke sastavnice te su također moguće i morfološke, sintaktičke i strukturne nepodudarnosti (Čagalj i Svitkova, 2014: 34-35).

U ovom će se poglavlju analizirati frazemi koji su slični na planu izraza, no isti su na planu sadržaja. U nastavku će se predstaviti 8 djelomično ekvivalentnih frazema koji se odnose na žene te 10 djelomično ekvivalentnih frazema koji se odnose na muškarce.

Djelomična ekvivalencija frazema koji se odnose na žene:	
hrvatski frazemi:	bugarski frazemi:
paziti (čuvati) kao kvočka piliće <i>koga što</i>	като квачка над пиленца
derati se kao koza	вресця (извресця) като коза
glupa kao krava	тъпа крава
vrat kao u labuda	лебедова шия
uporna kao magarica	упорита като магаре
šepiriti se (kočoperiti se) kao paunica	поперча се като пауница
najesti se kao prasic	да се наям като прасе
vitka kao srna	стройна като кошута

Tablica 3. Djelomična ekvivalencija koja se odnosi na žene

Djelomična ekvivalencija frazema koji se odnose na muškarce:	
hrvatski frazemi:	bugarski frazemi:
ljut (bijesan) kao bik	като разярен бик
pijan kao krmak	пиян като свиня
zaljubljen kao <februarski> mačak	като котарак през февруари
dlakav kao majmun	космат като горила
tvrdoglav kao magarac	инатя се като магаре на мост
šepiriti se (kočoperiti se i sl.) kao paun	пауна си гледа краката и пици
hodati (ponašati se) kao kokot	разхождам се като петел около (пред, на) кокошки разхождам се като петел на бунице
šepiriti se (kočoperiti se i sl.) kao pjetlić	надувам се като петел на бунице големея се като петел на стобор
lukav kao lisac	лукав като лисица
dobiti / dobivati rogove	слагам рога

Tablica 4. Djelomična ekvivalencija koja se odnosi na muškarce

S obzirom na to da nema razlika u značenju frazema, tj., semantici, važno je istaknuti koje su razlike na planu izraza ovih frazema.

Ranije je već navedeno da se žene u hrvatskoj frazeologiji često uspoređuju s peradi kojoj se najčešće pripisuje glupost pa postoji velik broj frazema u kojima se ženina inteligencija uspoređuje s kokošjom i guščjom pameti, ali osim gluposti, ženama se u hrvatskom i bugarskom jeziku pripisuju brižnost i zaštitnički odnos. Tu tvrdnju podupiru frazemi *paziti (čuvati) kao kvočka piliće koga što i kato kvачка над пленца*. Ovi frazemi imaju istu motivaciju, ali je ta motivacija formalno izražena različitim sastavnicama.

Što se tiče karakteristika koje su se pripisale peradi, a češće se odnose na muškarce, one su bahatost i umišljenost pa u oba jezika postoji niz frazema kojima se muškarci uspoređuju s pijevcima ili paunovima (3). Zanimljivo je da takvi bugarski frazemi imaju više sastavnica od onih hrvatskih jer osim što se pijevci i/ili kokoti šepire ili hodaju, njihovo je ponašanje prisutno pred drugim životinjama, npr. pred kokošima (*разхождам се като петел около кокошки*) ili na određenoj lokaciji, npr. na smetlištu (*надувам се като петел на бунице*). Motivacija ovih frazema je ista, ali je njihova pozadinska slika drugačija zato što se životinje smješta u neki kontekst. Različit semantički talog može se primijetiti i u hrvatskom frazemu

tvrdoglav kao magarac i njegovom bugarskom ekvivalentu *инатя се като магаре на мост*. U bugarskom je frazemu *magarac*, kao i pijetao iz prethodnog primjera, postavljen na određenu lokaciju kako bi se dodatno naglasila njegova tvrdoglavost.

U nekim je ekvivalentima frazema prisutan isti zoonim, no njegova struktura i struktura ostalih sastavnica je drugačija, ali imaju istu motivaciju. Takvi su frazemi *dobiti/dobivati rogove* (*слагам/да сложа рого*), koji predstavljaju muškarca koji je prevaren, *šepiriti se* (*коћоперити се и сл.*) *kao raun* (*науна се гледа краката и ници*), koji predstavljaju bahatog i uobraženog muškarca ili *zaljubljen kao <februarski> mačak* (*като котарак през февруари*). U pozadini posljednjeg frazema je mačji instinkt za razmnožavanje, a frazem se odnosi na zaljubljenost muškarca. Frazemi *vrat kao u labuda* i *лебедова шия* imaju istu pozadinsku sliku i isti zoonim, ali je sastavnica formalno drugačija jer je zoonim u hrvatskom frazemu imenica, dok je zoonim u bugarskom frazemu odnosni pridjev.

Postoje i ekvivalenti u kojima je različita samo jedna sastavnica, no iako se takvi frazemi ne podudaraju u potpunosti na planu izraza, podudaraju se na planu sadržaja. Primjer takvih ekvivalenata je sljedeći: *stari lisac* (*старо куче*). Osim toga, ima i ekvivalenata u kojima je svaka sastavnica jednaka pa čak i zoonim, ali je rod životinje koja čini sastavnicu frazema drugačiji u drugom jeziku. Primjerice, hrvatski frazem *uporna kao magarica* i bugarski frazem *упорита като магаре* odnose se na ženu, no zoonim bugarskog frazema je muškog roda. Isto se događa s frazemima *lukav kao lisac* koji predstavlja vrlo lukavog muškarca, a njegov bugarski ekvivalent *лукав като лисица* isto tako predstavlja lukavog muškarca bez obzira na to što je njegova sastavnica *lisiца*, a ne *лисугер*. Bez obzira na to što se uočava razlika u rodu životinje, motivacija ovih frazema je ista. U hrvatskom jeziku također postoji frazem *najesti se kao prasica*, no frazem *да се наям като прасе* je njegov djelomični ekvivalent bez obzira na to što je riječ o istim sastavnicama jer je zoonim u muškom rodu, tj. *прасе* predstavlja mušku svinju. Osim toga, važno je napomenuti da se ovaj bugarski frazem može odnositi na žene, ali i na muškarce.

Zoonimi u djelomično ekvivalentnim frazemima na planu izraza mogu biti različiti, ali i semantički bliski. Primjer takvog frazema za ženski je rod frazem *vitka kao srna* (*стройна като кошута*), a za muški *dlakav kao majmun* (*космат като горила*). Iako se u hrvatskom jeziku frazem *dlakav kao majmun* odnosi isključivo na muškarca, njegov se bugarski ekvivalent može odnositi i na ženu ako se promijeni rod pridjeva (*космата като горила*). Razlog tome najvjerojatnije je taj što je zoonim *gorila* ženskog roda. U nekim djelomičnim

ekvivalentnim frazemima poredak riječi može biti različit, ali motivacija i plan sadržaja su im jednaki, a primjer takvog ekvivalenta je sljedeći: *ljut (bijesan) kao bik (като разярен бик)*.

4.3.2.2. Semantička ekvivalencija

Prema Čagalj i Svitkovej (2014: 36), semantičkoj ekvivalenciji pripadaju frazemi „koji imaju samo (približno) jednako značenje. Značenje se takvih frazema, naime, iskazuje različitim komponentama te je u skladu s tim motivirano različitom slikovitošću“.

U nastavku stoga slijede 4 semantička ekvivalenta, tj. slijede frazemi koji imaju ili semantički vrlo udaljene zoonime ili je prisutna nepodudarnost na leksičkoj, morfološkoj ili strukturnoj razini, ali je značenje frazema isto. U ovu vrstu ekvivalencije ne ulaze frazemi čiji su zoonimi različite vrste peradi ili različite vrste divljih mačaka.

hrvatski frazem:	bugarski frazem:
ležati kao krava	лежа като копой
prljav kao prasac	той е голяма свиня
stari lisac	старо куче
lud kao vol	луд като бял кон

Tablica 5. Semantička ekvivalencija

Iako su frazemi *ležati kao krava* i *лежа като копой* jednaki na planu sadržaja, njihova je zoonimna sastavnica u potpunosti različita. Naime, *копой* je naziv za velikog lovačkog psa koji je poznat pod nazivom krvosljednik. Iako se u bugarskom jeziku ovoj pasmini pripisuje lijenost, za krvosljednike se ipak tvrdi da nisu lijeni, već su izrazito društveni i nestašni²². Dok se hrvatski frazem *ležati kao krava* odnosi na žene, njegov bugarski ekvivalent *лежа като копой* nije rodno obilježen pa se može odnositi na muškarce i na žene.

Prljavost je, osim već ranije spomenute dlakavosti, također jedna od karakteristika koja se stereotipno pridaje uglavnom muškarcima u hrvatskom i bugarskom jeziku, a to potvrđuje frazem *prljav kao prasac*. Ovaj hrvatski frazem ima svoj djelomični ekvivalent u bugarskom jeziku, a taj je *той е голяма свиня*. Iako je ovaj frazem na planu sadržaja jednak hrvatskom frazemu, potrebno je naglasiti da on u bugarskom jeziku može značiti 'prljavi muškarac', ali isto tako može predstavljati 'podlu osobu'.

²² Izvor: <https://www.yourpurebredpuppy.com/reviews/bloodhounds.html> [Pristupljeno 6. srpnja 2022]

Još jedan primjer ekvivalenta u kojem je zoonimna sastavnica drugačija jest *stari lisac* (*старо куче*). U pozadini ovih frazema je lukavost, a ova se lukavost i u hrvatskom i u bugarskom jeziku pripisuje isključivo muškarcima.

Dok se u hrvatskom frazemu ludost pripisuje volovima pa se frazem *lud kao vol* odnosi isključivo na muškarca, ovaj je frazem na planu sadržaja jednak bugarskom frazemu *луд като бял кон*, no na planu izraza se razlikuje jer je riječ o potpuno drugačijem zoonimu.

4.3.3. Nulta ekvivalencija

Frazeme nulte ekvivalencije Čagalj i Svitkova (2014: 36) definiraju kao „strukture jedinstvenoga značenja kojima se u frazeološkom fondu kontrastiranoga jezika ne može pronaći pandan“. U nastavku stoga slijedi 51 frazem čiji ekvivalenti u bugarskom jeziku nisu pronađeni.

- **brbljati kao čavka**
- **svađati se (prepirati se) kao čavke**
- **zaljubljena kao guska <u koga>**
- **zaljubiti se kao guska <u koga>**
- **gegati se (hodati) kao guska**
- **stara koka**
- **kokošje noge (nožice)**
- **izgledati kao očerupana kokoš**
- **kokodakati kao kokoši**
- **raskokodakati se kao kokoši**
- **derati se kao krava**
- **kao kuja puštena s lanca [ponašati se, živjeti itd.]**
- **lajava baba (žena)**
- **lijepa kao mačka ispod repa**
- **frktati kao mačka**
- **ponosna kao paunica**
- **ružna kao raža**
- **hladna kao riba**
- **brbljava kao svraka**

- kao bik na gmajni
- rasplodni bik
- seoski bik
- cipal od porta
- građen kao cipal
- jak kao gorila
- lajav čovjek
- ljigav kao jegulja
- ljubomorani kao konji
- zaljubiti se kao konj <u koga>
- zaljubljen kao konj
- opasan kao lav
- modni mačak
- presti kao mačak
- stari mačak
- zaljubiti se kao mačak
- kao dva ovna na brvnu
- ovan predvodnik
- zaljubiti se kao pas
- zaljubljen kao pas
- zaljubiti se kao pseto <u koga>
- zaljubljen kao pseto <u koga>
- kao dva pjetlića
- pokoškati se kao pjetlići
- pustiti pijevcu krv
- pustiti pijetlu krv
- udebljati se (utoviti se) kao prasac
- hodati (ponašati se) kao puran
- jak kao slon
- zaljubiti se kao telac (tele) <u koga>
- zaljubljen kao telac (tele) <u koga>
- jak kao zvijer

Kao što je vidljivo, velik je broj frazema kojima nije pronađen ekvivalent u bugarskom jeziku, no to ne začuđuje zato što bugarski mrežni korpusi koji su se koristili za pronalaženje frazema broje manje riječi od hrvatskih korpusa. Isto tako je moguće da bugarski ekvivalenti ovih frazema postoje te da su oni zabilježeni pisanim putem u tiskovinama ili književnim djelima.

5. ZAKLJUČAK

Kao što je već ranije navedeno, ovaj se diplomski rad bavi hrvatskim i bugarskim animalističkim frazemima koji su rodno ograničeni. Na samom početku rada definirana je frazeologija kao jezikoslovna disciplina, opisan je njezin nastanak te je definiran i okarakteriziran sam frazem. To dovodi do kasnijeg definiranja animalističke frazeologije te roda, spola i stereotipa, kako u samom jeziku, tako i u frazeologiji. Objašnjavanje teorijskih načela dovodi do istraživačkog dijela rada čiji je cilj bio pronaći bugarske ekvivalente hrvatskim animalističkim frazemima te doći do zaključka na koji su način prikazani muškarci i žene u hrvatskom i bugarskoj frazeologiji.

U teorijskom su se dijelu jasno objasnile definicije zoomorfizma i antropomorfizma pa je nakon analize frazeološkog korpusa važno osvrnuti se i na ove pojmove. Pregledom svih frazema, primjećuje se da je znatno veći broj antropomorfnih frazema od onih zoomorfnih. Također se može uočiti da čovjek životinjama najčešće pridaje vlastite osobine za koje smatra da su negativne, dok su životinjske karakteristike koje pripisuje sebi najčešće pozitivne (npr. snaga). Najzastupljeniji zoonimi u hrvatskim animalističkim frazemima su *svinja* i njezini sinonimi (10), *kokoš* i njezini sinonimi (9), *pijetao* i njegovi sinonimi (6) *bik* (7), *lav* (6) te *lavica* (6), dok su u bugarskim ekvivalentima najčešći zoonimi *свиня* i njezini sinonimi (6), *бук* i njegov sinonim *биче* (5), *львица* (4), *лъв* (4), *петел* (4) i *косошка* i njezini sinonimi (4).

Što se tiče rodnih stereotipa u hrvatskoj i bugarskoj frazeologiji, primjećuje se da su oni vrlo slični. U oba se jezika muškarcima pripisuje snaga koja je karakteristična za životinje povećane građe tijela kakvu imaju bikovi, konji, volovi, bizoni ili medvjedi, a ženama se pripisuje plahost tipična za srne. Osim toga, u hrvatskom i u bugarskom jeziku primjećuje se da su muškarci, ali i žene karakterizirani kao hrabre osobe pa ih se stoga često uspoređuje s lavovima, lavicama, tigrovima i tigricama. Kada je riječ o majčinskom instinktu, zapaža se da se u oba jezika uglavnom žene karakteriziraju kao zaštitnice koje čuvaju djecu. Uz žene se još u oba jezika veže vitkost kao pozitivna karakteristika.

Negativnih konotacija koje nose frazemi u hrvatskom i bugarskom jeziku puno je više. Žene se u hrvatskoj pa tako i bugarskoj frazeologiji uspoređuju s peradi te ih se tako karakterizira glupima, no u bugarskoj se frazeologiji i muškarce uspoređuje s peradi pa se i njima pripisuje niža intelektualna sposobnost. Ono što je u oba jezika prisutno od negativnih karakteristika

kojima se opisuju muškarci jest to da su prljaviji, tvrdoglaviji i skloniji opijanju u odnosu na žene. Negativne karakteristike koje se vežu uz oba spola su debljina pa se tako žene u oba jezika uspoređuje s kravama i svinjama, a muškarce sa svinjama. Što se muškog ponašanja tiče, u bugarskoj i hrvatskoj frazeologiji primjećuje se da su muškarci arogantniji jer su skloniji kočoperenju od žena.

Zanimljivo je da se većina frazema odnosi na karakterne ili na intelektualne osobine, dok je puno manji broj frazema koji se tiče fizičkog izgleda žena i muškaraca. Proučavajući frazeme, najprije se primjećuje da dominiraju frazemi koji se odnose na fizičke sposobnosti muškarca, poput snage i frazemi koji se odnose na intelektualne sposobnosti žene, poput gluposti. Što se tiče frazema koji se odnose na karakterne osobine muškaraca, najčešći su oni koji se tiču hrabrosti i bahatosti. Također su česti frazemi koji na negativan način opisuju ženski i muški izgled pa se oba spola uspoređuje sa svinjama i njihovom debljinom.

Što se tiče ukupnog broja frazema, u ovom se radu kao polazišna točka za kontrastivnu analizu upotrijebilo 130 hrvatskih frazema. Ukupno su se za 57 frazema pronašli potpuni ekvivalenti, za njih 22 pronašli su se djelomični ekvivalenti, a 51 je nulti ekvivalent, odnosno, za 51 frazem nisu se mogli pronaći njihovi bugarski ekvivalenti. Što se tiče rodne obilježenosti, zbrojivši potpune i djelomične ekvivalente, 34 je ekvivalenata koji se odnose na žene, a 40 se ekvivalenata odnosi na muškarce, iz čega jasno proizlazi da je veći broj ekvivalenata koji se odnose na muškarce. Budući da se za velik broj hrvatskih animalističkih frazema nije mogao pronaći njihov bugarski ekvivalent, može se pretpostaviti da je mogući razlog tome, kao što je ranije navedeno, manji broj bugarskih frazema u odnosu na hrvatske u mrežnim korpusima, nepostojanje rječnika rodno obilježenih frazema bugarskoga jezika te služenje starijim bugarskim frazeološkim rječnicima u odnosu na one hrvatske. Osim toga, razlog zbog kojeg se frazemima s ihtionimskom sastavnicom (*ružna kao raža, cipal od porta, hladna kao riba, ljigav kao jegulja i građen kao cipal*) nisu mogli pronaći ekvivalenti jest taj što su u bugarskom jeziku manje zastupljeni maritimni frazemi.

Na popisu frazema naveden je i frazem koji se razvio u hrvatskom jeziku jer je na njega utjecao modni svijet, a taj je frazem *modni mačak*. Osim ovog frazema, *crna pantera* je još jedan od frazema na čiji je nastanak utjecao modni svijet. Budući da postoji bugarski ekvivalent ovog frazema, primjećuje se da je modna industrija utjecala i na bugarsku frazeologiju.

Iz prethodno navedenih rezultata zaključuje se da znatan broj frazema u hrvatskoj i bugarskoj animalističkoj frazeologiji nosi pejorativno značenje. Većina frazema za koje su pronađeni ekvivalenti dokazuje da su stereotipi gotovo jednaki u ova dva jezika, no treba naglasiti da bez obzira na tu činjenicu, slika muškarca i žene u hrvatskoj frazeologiji svakako nije jednaka onoj u bugarskoj frazeologiji. Prva razlika u stereotipu koja dolazi do izražaja jest ta da se u hrvatskoj frazeologiji ženina inteligencija puno češće uspoređuje s (ne)inteligencijom peradi, dok se u bugarskoj frazeologiji glupost koju karakterizira perad u jednakoj mjeri, ako ne i u većoj, pripisuje muškarcima. Zanimljivo je i da se u bugarskim frazemima neke životinje u semantičkom talogu stavljaju u određenu situaciju, npr. *инатя се като магаре на мост* i *разхождам се като петел на бунище*, što ih čini slikovitijim u odnosu na hrvatske. Osim toga, pažnju privlače i brojni hrvatski frazemi kojima se nisu mogli pronaći bugarski ekvivalenti, a odnose se na zaljubljenost žene ili muškarca. Iako se zaljubljenost karakterizira kao pozitivan osjećaj, u frazemima poput *zaljubljen kao konj*, *zaljubljen kao pseto* ili *zaljubljena kao guska* uočava se ironija jer se zaljubljenost povezuje s iracionalnim razmišljanjem. Razlika u količini ovakvih frazema u hrvatskom i bugarskom jeziku svakako bi bila zanimljiva polazišna točka za buduća istraživanja u kojima bi se istražilo izražavanje emocija u hrvatskom i bugarskom jeziku te način na koji se percipira koncept ljubavi u ova dva jezika.

Bez obzira na to što hrvatski i bugarski jezik pripadaju slavenskim jezicima, stereotipi koji su pripisani muškarcima i ženama ponekad se znaju razlikovati s obzirom na životinju s kojom se uspoređuju pripadnici muškog i ženskog spola i/ili roda. Budući da se određene karakteristike životinja u različitim jezicima mogu percipirati na drugačiji način, razlike u kulturi zaslužne su za stvaranje drugačijih stereotipa koji se odnose na muški ili ženski rod.

6. LITERATURA

- Barčot, B. 2014. *Antropomorfizam i zoomorfizam u hrvatskim, ruskim i njemačkim zoonimskim frazemima*. Philological studies. 2, 481-496.
https://www.academia.edu/22833085/Antropomorfizam_i_zoomorfizam_u_hrvatskim_ruskim_i_njema%C4%8Dkim_zoonimskim_frazemima (pristupljeno 5. 5. 2022.)
- Barčot, B. 2017. *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Blagus Bartolec, G. 2012. *Kolokacijske sveze prema drugim leksičkim svezama u hrvatskom jeziku*. Fluminensia. 24(2), 47-59.
<https://hrcak.srce.hr/96903> (pristupljeno 3. 5. 2022.)
- Blašković, M. 2016. *Zoonimski frazemi motivirani stereotipima u hrvatskome i engleskome jeziku*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
<https://dabar.srce.hr/islandora/object/ffri%3A402> (pristupljeno 15. 6. 2022.)
- Breglec, Z. (2015). *Rod, spol i žena u hrvatskome jeziku*. Jat: Časopis studenata kroatistike. 1(2), 204-219.
<https://hrcak.srce.hr/clanak/204309> (pristupljeno 22. 6. 2022.)
- Brozović Rončević, D. i Čilaš Šimpraga, A. 2008. *Nacrt za zoonomastička istraživanja (na primjeru imena konja)*. Folia onomastica Croatica. 17, 37-58.
<https://hrcak.srce.hr/clanak/67618> (pristupljeno 22. 6. 2022.)
- Čagalj, I., Svitkova, M. 2014. *Tipologija frazeološke ekvivalencije na primjeru hrvatskih i slovačkih frazema s ihtionimskom sastavnicom*. Životinje u frazeološkom ruhu. Zagreb: FF Press.
<https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/download/115/190/8677?inline=1>
- Filipović Petrović, I. 2018. *Kada se sretnu leksikografija i frazeologija*. Zagreb: Srednja Europa.
- Fink-Arsovski, Ž. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press.
- Хаджиева, Е. i Асенова, А. 2014. *Джэндър прочит на българската фразеология*. Сайт за хуманитаристика и извори. 2(4), 1-66.
http://www.abcdar.com/magazine/IV/Hadzhieva_Asenova_1314-9067_IV.pdf
(pristupljeno 22. 6. 2022.)

- Холанди, Р. 2010. *Зоонимата фразеология в английския и българския език*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“
- Hrnjak, A. 2014. *Žene, zmajevi i opasne životinje. O nekim elementima konceptualizacije žene u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*. Životinje u frazeološkom ruhu. Vidović Bolt (ur.), I. FF Press. 137-152.
<https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/download/115/190/8687?inline=1> (pristupljeno 3. 5. 2022)
- Hrnjak, A. 2016. *I muškarci plaču, zar ne? O fizičkoj manifestaciji emocija u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*. Slavofraz 2016: Phraseologie und (naive)Psychologie. Phraseology and (naive) psychology. Frazeologija i (naivnaja) psihologija / Bedkowska-Kopczyk, Agnieszka; Pfandl, Heinrich (ur.). 349-359.
https://www.academia.edu/40706334/I_MU%C5%A0KARCI_PLA%C4%8CU_ZAR_NE_Men_cry_too_dont_they_On_physical_manifestation_of_emotions_from_the_perspective_of_gender_marked_phraseology (pristupljeno 15. 6. 2022.)
- Hrnjak, A. 2017. *Frazeologija u rodnome okviru*. Zagreb: Knjižica.
- Jozić, I., Pon, L., Rakovac, A. 2006. *Pragmatski i značenjski elementi frazema u tekstnoj vrsti intervjuu*. Jezikoslovlje. 7.1-2, 153-171.
<https://hrcak.srce.hr/30852> (pristupljeno 21. 4. 2022.)
- Jurakić, J. 2018. *Koncept ljubavi u poljskoj i hrvatskoj frazeologiji*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu
<https://repositorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A254/datastream/PDF/view> (pristupljeno 10. 6. 2022.)
- Калдиева-Захаријева, С. 2013а. *Българска лексикология и фразеология. Том 2*. София: Академично издателство.
- Калдиева-Захаријева, С. 2013б. *За основните термини във фразеологичната наука*. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. 449-471.
- Lakoff, R. T. 2004 [1975]. *Jezik i ženino mjesto*. Tatjana Pišković (ur.) Zagreb: FF Press. 37-72.
- Lakoff, G. i Johnson, M. 2015. *Metafore koje život znače*. Zagreb: Disput.
- Lippmann, W. 1994. *Javno mnijenje*. Zagreb: Naprijed.
- Matešić, J. 1974. *O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku*. Filologija. 8, 211-217.
<https://hrcak.srce.hr/clanak/271628> (pristupljeno 25. 4. 2022.)

- Matešić, M. 2006. *Frazeologija mjesnoga govora Vrbovskoga*. Fluminensia. 18(2), 37-81.
<https://hrcak.srce.hr/9933> (pristupljeno 20. 4. 2022.)
- Menac, A. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- Menac, A., Fink-Arsovski, Ž. i Venturin, R. 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Недкова, Е. 2009. *Помагало по фразеологичния на българския език*. Русе: Лени-Ан.
- Ничева, К., Спасова-Михайлова, С., Чолакова, К. 1974. *Фразеологичен речник на българския език*. Том първи А-Х. Издателство на българската академия на науките.
- Parizoska, J. i Filipović Petrović, I. 2020. *Varijantni frazemi u e-rječniku*. Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 46(2), 941-955.
<https://hrcak.srce.hr/245478> (pristupljeno 22. 6. 2022.)
- Pavić Pintarić, A. (2009). *Modifikacija frazema u hrvatskom i njemačkom jeziku mode*. Jezikoslovlje 10(1), 59-72.
<https://hrcak.srce.hr/43496> (pristupljeno 22. 6. 2022.)
- Skok, Z. 2014. *Hrvatski dijalektni frazemi s leksemom životinje kao sastavnicom*. Kaj: časopis za književnost, umjetnost, kulturu. 47(5-6), 67-81.
- Stanojević, M. M. 2009. *Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova*. Suvremena lingvistika. 68(2), 339- 369.
<https://hrcak.srce.hr/file/72750> (pristupljeno 15. 6. 2022.)
- Stranić, S. 2019. *Konceptualna analiza poredbenih frazema u mjesnome govoru Tupljaka*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
<https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri%3A2236/datastream/PDF/view> (pristupljeno 22. 6. 2022.)
- Turk, M. i Opašić, M. (2008). *Supostavna raščlamba frazema*. Fluminensia 20(1), 19-31.
<https://hrcak.srce.hr/file/43123> (pristupljeno 21. 6. 2022.)
- Vasung, A. 2014. *Bugarski i hrvatski priložni frazemi s prostornim i vremenskim značenjem*. Zagreb: Filozofski fakultet.

- Vasung, A. 2020. *Gender-marked conceptual metaphor 'Woman is a bird' (using examples from bulgarian and croatian language)*. *Philological studies*. 18(2), 212-235.
<https://journals.ukim.mk/index.php/philologicalstudies/article/view/1363> (pristupljeno 2. 6. 2022.)
- Vidović Bolt, I. 2014. *Životinja kao neinteligentan čovjekov prijatelj*. Životinje u frazeološkom ruhu. Zagreb: FF Press. 489-500.
[https://epdfs.com/hr/doc/617d36a/%C5%BDivotinja-kao-\(ne\)inteligentan-%C4%8Covjekov-prijatelj](https://epdfs.com/hr/doc/617d36a/%C5%BDivotinja-kao-(ne)inteligentan-%C4%8Covjekov-prijatelj) (ptistupljeno 22. 6. 2022.)
- Vidović Bolt, I. et al. 2017. *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Zagreb: Školska knjiga.
- Werkmann, A. 2010. *Konceptualna metafora „Život je kocka“ u kontekstu univerzalnosti i varijabilnosti konceptualnih metafora*. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis*. 4(4), 35-45.
<https://hrcak.srce.hr/81613> (pristupljeno 23. 4. 2022.)

*MREŽNI IZVORI:

- <https://www.dictionary.com/>
- <https://www.enciklopedija.hr/>
- <https://exxxperiment.net/>
- <https://frazite.com/>
- <https://greatergood.berkeley.edu/>
- <https://hjp.znanje.hr/>
- <https://livinghomegrown.com/>
- <http://www.sheep101.info/>
- <https://www.plantea.com.hr/>
- <https://www.sketchengine.eu/>
- <https://www.yourpurebredpuppy.com/>